

Oikeustapauskokoelma

JULKISASIAMIEHEN RATKAISUEHDOTUS
GIOVANNI PITRUZZELLA
15 päivänä huhtikuuta 2021¹

Asia C-882/19

Sumal, S.L.

vastaan

Mercedes Benz Trucks España, S.L.

(Ennakkoratkaisupyyntö – Audiencia Provincial de Barcelona (Barcelonan maakunnallinen ylioikeus, Espanja))

Ennakkoratkaisupyyntö – Kilpailu – Yrityksen käsite – Taloudellinen kokonaisuus – Mahdollisuus nostaa vahingonkorvauskanne, jonka kohteena on sellaisen yhtiön tytäryhtiö, jolle komissio on määrännyt seuraamuksia SEUT 101 artiklan rikkomisesta – Edellytykset

1. Tämän ratkaisuehdotuksen kohteena olevassa ennakkoratkaisupyyntöissä unionin tuomioistuinta pyydetään selventämään, voiko taho, joka väittää kilpailunvastaisen menettelytavan aiheuttaneen itselleen vahinkoa, vaatia vahingonkorvausta sellaisen tähän menettelytapaan osallistuneen yhtiön tytäryhtiöltä, jolle komissio on tällä perusteella määrännyt seuraamuksia päätöksellä, jota ei ole osoitettu kyseiselle tytäryhtiölle, sillä perusteella, että kyseiset yhtiöt muodostavat ”taloudellisen kokonaisuuden”.

2. Kuten tunnettua, taloudellisen kokonaisuuden teoria on unionin tuomioistuimen ja unionin yleisen tuomioistuimen oikeuskäytännössä hyvin vakiintunut. Sen nojalla oikeuskäytännössä emoyhtiölle on voitu määrätä seuraamuksia sen tytäryhtiöiden kilpailunvastaisesta toiminnasta eräänlaisessa ”ylöspäin” kohdentuvassa prosessissa, joka suuntautuu tytäryhtiöistä emoyhtiöön. Tapauksessa, jonka ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin on saattanut unionin tuomioistuimen tarkasteltavaksi, kyse on kuitenkin sen määrittämisestä, voidaanko edellä mainitun taloudellisen kokonaisuuden käsitteen perusteella oikeuttaa myös vastuun kohdentaminen ”alaspäin” siten, että tytäryhtiö vastaisi emoyhtiön kilpailunvastaisen toiminnan aiheuttamista vahingoista.

3. Ennakkoratkaisupyyntö on esitetty riita-asiassa, jossa asianosaisina ovat Sumal SL (jäljempänä Sumal) ja Mercedes Benz Trucks España SL (jäljempänä MBTE) ja jossa on kyse MBTE:n emoyhtiön, Daimler AG:n (jäljempänä Daimler), osallistumisesta SEUT 101 artiklan vastaiseen kartelliin Sumalille väitetysti aiheutuneiden vahinkojen korvaamisesta.

¹ Alkuperäinen kieli: italia.

I Tosiseikat, pääasian oikeudenkäynti, ennakkoratkaisukysymykset ja asian käsittely unionin tuomioistuimessa

4. Pääasian valittaja, Sumal, hankki vuosina 1997–1999 pääasian vastapuolelta, MBTE:ltä, leasingsopimuksella kaksi Daimler-konsernin kuorma-autoa valtuutetun jälleenmyyjän, Stern Motor S.L:n välityksellä.

5. Euroopan komissio teki 19.7.2016 päätöksen (C(2016) 4673 final) Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 101 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan mukaisesta menettelystä² (jäljempänä vuoden 2016 päätös), jossa se totesi SEUT 101 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan yhtenä kokonaisuutena pidettävän jatkettun rikkomisen. Kyseinen rikkominen koostui muun muassa suurimpien kuorma-autonvalmistajien, joihin Daimlerkin lukeutuu, kollusiivisista sopimuksista, jotka koskivat hintojen vahvistamista ja bruttohintojen korotuksia ETA-alueen kuorma-automarkkinoilla ja joihin Daimler oli osallistunut 17.1.1997 ja 18.1.2011 välisenä aikana.

6. Sumal nosti MBTE:tä vastaan vahingonkorvauskanteen Juzgado de lo Mercantil n. 7 de Barcelonassa (Barcelonan markkinatuomioistuin nro 7, Espanja) ja vaati 22 204,35 euron korvausta vahingoista, jotka olivat aiheutuneet vuoden 2016 päätöksessä todetusta kilpailusääntöjen rikkomisesta, josta MBTE Sumalin mukaan on Daimlerin tytäryhtiönä vastuussa. MBTE vastusti vaatimusta vedoten muun muassa passiivilegitimaation puutteeseen; sen mukaan rikkomisesta vastuullisena voitiin pitää yksinomaan Daimleria, joka oli MBTE:stä erillinen oikeushenkilö.

7. Juzgado de lo Mercantil n. 7 de Barcelona hylkäsi kanteen 23.1.2019 antamallaan tuomiolla. Se katsoi, ettei vastaajalla ollut passiivilegitimaatiota, koska Daimler oli ainoa oikeushenkilö, joka oli asianosaisena komission vireille panemassa hallinnollisessa seuraamusmaksumenettelyssä, joka koski sitä kartellia, johon Sumalin korvausvaatimukset perustuivat.

8. Sumal valitti markkinatuomioistuimen tuomiosta ennakkoratkaisua pyytäneeseen Audiencia Provincial de Barcelonaan (Barcelonan maakunnallinen ylioikeus, Espanja). Kyseinen tuomioistuin totesi, ettei unionin tuomioistuin ole toistaiseksi ottanut kantaa siihen, voidaanko vahingonkorvauskanne, joka perustuu komission tai kansallisen kilpailuviranomaisen päätökseen, jossa kilpailunrajoitussääntöjen rikkominen on todettu, nostaa sellaista yhtiötä vastaan, joka ei ole kyseisen päätöksen adressaatti mutta joka on kokonaan sen yhtiön omistuksessa, jonka on kyseisessä päätöksessä mainittu syyllistyneen rikkomiseen. Se korostaa, että kansallisessa oikeuskäytännössä asiasta on esitetty eriäviä näkemyksiä. Jotkin espanjalaiset tuomioistuimet ovat pitäneet tätä ”taloudellisen kokonaisuuden teorian” nojalla mahdollisena; toiset sen sijaan torjuvat tämän ja katsovat, että kyseisen teorian nojalla emoyhtiön voidaan tosin katsoa olevan vahingonkorvausvastuussa tytäryhtiönsä kilpailunvastaisesta toiminnasta mutta ei päinvastoin, koska tytäryhtiöllä ei ole määräysvaltaa emoyhtiöön nähden.

9. Tässä tilanteessa Audiencia Provincial de Barcelona päätti lykätä asian käsittelyä ja esittää unionin tuomioistuimelle seuraavat ennakkoratkaisukysymykset:

”1) Oikeuttaako unionin tuomioistuimen oikeuskäytännöstä peräisin oleva taloudellisen kokonaisuuden doktriini emoyhtiön vastuun laajentamisen tytäryhtiölle, vai voidaanko tätä doktriinia soveltaa ainoastaan tytäryhtiön vastuun laajentamiseen emoyhtiölle?

² Asia AT.39824 – Kuorma-autot. Tiivistelmä päätöksestä on julkaistu Euroopan unionin virallisessa lehdessä (EUVL 2017, C 108, s. 6).

- 2) Onko taloudellisen kokonaisuuden käsitteen laajentaminen tehtävä konsernin sisäisten suhteiden piirissä yksinomaan määräysvaltakelijöiden mukaisesti, vai voiko se perustua myös muihin perusteisiin, esimerkiksi siihen, että tytäryhtiö on voinut hyötyä kilpailusääntöjen rikkomisesta?
- 3) Jos hyväksytään mahdollisuus laajentaa emoyhtiön vastuu tytäryhtiölle, mitkä ovat edellytykset, joiden täytyessä se on mahdollista?
- 4) Jos edellisiin kysymyksiin vastataan myöntävästi niin, että hyväksytään emoyhtiöiden toimista johtuvan vastuun laajentaminen tytäryhtiöille, onko tällöin kilpailunrajoituslain (Ley 15/2007 de Defensa de la Competencia, jäljempänä LDC)³ [71§:n 2 momentin], joka kattaa ainoastaan mahdollisuuden tytäryhtiön vastuun laajentamisesta emoyhtiölle sillä edellytyksellä, että emoyhtiöllä on määräysvalta tytäryhtiöön, kaltainen kansallinen sääntö tämän unionin tuomioistuimen oikeuskäytännön mukainen?”

10. Ennakkoratkaisumenettelyssä kirjallisia huomautuksia esittivät unionin tuomioistuimen perussäännön 23 artiklan mukaisesti MBTE, Italian ja Espanjan hallitukset sekä komissio. Unionin tuomioistuimen työjärjestyksen 61 artiklan 1 kohdan mukaisena prosessinjohtotoimena unionin tuomioistuin kehotti asianosaisia ja perussäännön 23 artiklassa tarkoitettuja osapuolia vastaamaan tiettyihin kysymyksiin kirjallisesti. Sumal, MBTE, Espanjan hallitus ja komissio noudattivat kehotusta. Unionin tuomioistuin päätti lisäksi luopua istunnosta, joka oli alun perin tarkoitus pitää 1.12.2020, ja esittää asianosaisille ja osapuolille täydentäviä kysymyksiä kirjallisesti vastattaviksi. Sumal, MBTE, Espanjan ja Italian hallitukset ja komissio vastasivat näihin kysymyksiin.

II Asian tarkastelu

A Ennakkoratkaisupyynnön tutkittavaksi ottaminen

11. MBTE:n mukaan ennakkoratkaisupyynnön ei voida ottaa tutkittavaksi kahdesta syystä.

12. Ensinnäkään ennakkoratkaisupyynnön ei sen mukaan vastaa unionin tuomioistuimen työjärjestyksen 94 artiklan vaatimuksia, koska siihen ei sisälly yhteenvetoa asiaa koskevista tosiseikoista, siten kuin ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin on ne todennut, eikä selostusta niistä seikoista, joihin ennakkoratkaisukysymykset perustuvat, vaan siinä on ainoastaan toistettu pääasian oikeudenkäynnin asianosaisten esittämät, tosiseikkoja koskevat väitteet. Ennakkoratkaisupyynnössä esitetty yhteenveto asiaa koskevasta kansallisesta oikeuskäytännöstä on MBTE:n mukaan niin ikään epätarkka ja puolueellinen eikä pidä paikkaansa.⁴

13. Unionin tuomioistuin on todennut vakiintuneessa oikeuskäytännössään, että jotta unionin oikeutta voitaisiin tulkita siten, että tulkinta olisi kansalliselle tuomioistuimelle hyödyllinen, sen on määritettävä esittämiinsä kysymyksiin liittyvät tosiseikat ja oikeussäännöt tai ainakin selostettava ne tosiseikkoja koskevat lähtökohdat, joihin nämä kysymykset perustuvat. Nämä

³ 3.7.2007 annettu laki (BOE nro 159, 4.7.2007, s. 28848).

⁴ MBTE esittää, että – toisin kuin ennakkoratkaisupyynnössä todetaan – Espanjassa ei yhtäältä ole oikeuskäytäntöä, jossa esitettäisiin eriävä näkemys emoyhtiön kilpailurikkomusta koskevasta tytäryhtiön vastuusta, ja toisaalta Daimlerin tytäryhtiön, jota ei mainittu vuoden 2016 päätöksessä, passiivilegitimaation kyseiseen päätökseen perustuvan vahingonkorvauskanteen yhteydessä tunnusti sen mukaan ainoastaan Juzgado de lo Mercantil n. 3 de Valencia (Valencian markkinatuomioistuin nro 3, Espanja) ratkaisuihin, jotka sitä paitsi kumottiin yleisessä oikeusasteessa.

vaatimukset pätevät erityisesti kilpailun alalla, jolle ovat luonteenomaisia monimutkaiset tosiasialliset ja oikeudelliset olosuhteet.⁵ Toisin kuin MBTE väittää, nyt tarkasteltavassa tapauksessa se, miten pääasian taustalla olevat tosiseikat on esitetty ennakkoratkaisupyyntössä, riittää selostukseksi niistä syistä, joiden vuoksi ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin on päättänyt esittämään ensimmäiset kolme ennakkoratkaisukysymystä, ja mahdollistaa niiden ulottuvuuden ymmärtämisen. Näiden tosiseikkojen esittämisen perusteella asianosaiset ja muut perussäännön 23 artiklassa tarkoitetut osapuolet ovat sitä paitsi pystyneet toimittamaan kysymyksistä kirjallisia huomautuksia.

14. Neljännen ennakkoratkaisukysymyksen osalta tilanne on kuitenkin toinen. Yhtäältä on nimittäin niin, kuten MBTE ennakkoratkaisupyyntön ensimmäisen oikeudenkäyntiväitteesä yhteydessä toteaa, että LDC:n 71 §:n 2 momentin – joka sitä paitsi on irrotettu siitä asiayhteydestä, johon se systemaattisesti kuuluu – sisältö on esitetty pääpiirteissään vasta neljännen ennakkoratkaisukysymyksen yhteydessä.⁶ Ennakkoratkaisupyyntöön ei sisälly lainkaan mainintaa siitä, miten ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin tulkitsee kyseistä säännöstä, eikä siitä, miksi se katsoo, ettei kyseinen säännös olisi yhteensopiva sellaisen unionin oikeuden tulkinnan kanssa, jonka mukaan tytäryhtiötä vastaan voidaan nostaa suoraan vahingonkorvauskanne emoyhtiön kilpailunvastaisesta toiminnasta aiheutuvista vahingoista.⁷

15. Tässä tilanteessa MBTE:n oikeudenkäyntiväite, joka perustuu unionin tuomioistuimen työjärjestyksen 94 artiklan vaatimusten noudattamatta jättämiseen, on mielestäni hylättävä kolmen ensimmäisen ennakkoratkaisukysymyksen osalta ja hyväksyttävä neljännen ennakkoratkaisukysymyksen osalta.

16. Toiseksi MBTE esittää, että Audiencia Provincial de Barcelonan esittämät ennakkoratkaisukysymykset ovat täysin hypoteettisia. Kolmella ensimmäisellä kysymyksellä ei sen mukaan ole mitään tekemistä pääasian tosiseikkojen kanssa, koska Sumal ei ole vedonnut mihinkään sellaisiin seikkoihin tai näyttäneet toteen sellaisia seikkoja, joiden perusteella vastuu Daimlerin rikkomuksista voitaisiin laajentaa MBTE:hen, vaan sen kanne perustuu yksinomaan vuoden 2016 päätökseen.

17. Tässä yhteydessä on muistutettava, että yksinomaan kansallisen tuomioistuimen, jossa asia on vireillä ja joka vastaa annettavasta ratkaisusta, tehtävänä on kunkin asian erityspiirteiden perusteella harkita, onko ennakkoratkaisu tarpeen asian ratkaisemiseksi ja onko sen unionin

⁵ Ks. mm. tuomio 5.3.2019, Eesti Pagar (C-349/17, EU:C:2019:172, 49 kohta).

⁶ LDC:n 71 §:n, joka lisättiin kyseiseen lakiin tietyistä säännöistä, joita sovelletaan jäsenvaltioiden ja Euroopan unionin kilpailuoikeuden säännösten rikkomisen johdosta kansallisen lainsäädännön nojalla nostettuihin vahingonkorvauskanteisiin, 26.11.2014 annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2014/104/EU (EUVL 2014, L 349, s. 1) saattamiseksi osaksi kansallista lainsäädäntöä, 1 ja 2 momentin sanamuoto sisältyy Espanjan hallituksen kirjallisiin huomautuksiin. Kyseisen pykälän 1 momentin sanamuoto on seuraava: ”Kilpailunrajoituslain rikkoja vastaa aiheuttamistaan vahingoista ja menetyksistä.” Pykälän 2 momentin a kohdassa täsmennetään, että ”kilpailuoikeuden rikkomisella tarkoitetaan mitä tahansa [SEUT] 101 ja [SEUT] 102 artiklan tai tämän lain 1 tai 2 §:n rikkomista”, kun taas b kohdassa säädetään, että ”myös yhtiöt tai henkilöt, jotka käyttävät määräysvaltaa yhtiössä, voivat olla vastuussa yhtiön toiminnasta, paitsi milloin niillä ei ole ollut valtaa määrätä yhtiön taloudellisesta menettelystä”.

⁷ Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin jättää sitä paitsi mainitsematta, että LDC:n 71 §:n 2 momentti on saanut nykyisen muotonsa muutoksella, joka tehtiin 26.5.2017 annetulla kuninkaan asetuksella 9/2017 (Real Decreto-ley 9/2017; BOE nro 126, 27.5.2017, s. 42820). Koska kyseinen säännös on luonteeltaan selvästi aineellisoikeudellinen eikä pelkästään prosessuaalinen, on perusteltua kysyä – kuten MBTE toisen ennakkoratkaisupyyntön tutkimatta jättämistä koskevan väitteesä yhteydessä toteaa –, voidaanko direktiivin 2014/104 22 artiklan 1 kohdan mukaisesti, jonka nojalla kyseisen direktiivin kansallista täytäntöönpanoa varten annettuja aineellisia säännöksiä ei sovelleta taannehtivasti, mainittua säännöstä soveltaa pääasian oikeudenkäynnissä kyseessä olevan kaltaiseen asiaan, joka on kylläkin pantu vireille kyseisen direktiivin voimaantulon jälkeen mutta joka kuitenkin liittyy tosiseikkoihin, jotka ovat tapahtuneet ennen sen hyväksymistä ja voimaantuloa. Tältä osin huomautan, että muun muassa direktiivin 2014/104 22 artiklan 1 kohdassa esiintyvän taannehtivasti-sanan tulkintaa sellaisten säännösten yhteydessä, joilla kyseinen direktiivi on saatettu osaksi Espanjan oikeutta, koskeva ennakkoratkaisukysymys on parhaillaan tarkastelun kohteena unionin tuomioistuimessa vireillä olevassa asiassa C-267/20. Direktiivin 2014/104 ajallisesta soveltamisalasta ks. yleisesti tuomio 28.3.2019, Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:263, 24–34 kohta) ja julkisasiamies Kokottin ratkaisuehdotus Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:32, 60–64 kohta).

tuomioistuimelle esittämällä kysymyksillä merkitystä asian kannalta. Jos esitetyt kysymykset koskevat unionin oikeuden säännöksen tai määräyksen tulkintaa, unionin tuomioistuimen on siten lähtökohtaisesti ratkaistava ne. Tästä seuraa, että unionin oikeutta koskevilla kysymyksillä oletetaan olevan merkitystä asian ratkaisemisen kannalta. Unionin tuomioistuin voi kieltäytyä ratkaisemasta kansallisen tuomioistuimen esittämän ennakkoratkaisukysymyksen ainoastaan silloin, kun on ilmeistä, että pyydetyllä unionin oikeuden säännösten ja määräysten tulkitsemisella ei ole mitään yhteyttä kansallisessa tuomioistuimessa käsiteltävän asian tosiseikkoihin tai kohteeseen, jos ongelma on luonteeltaan hypoteettinen taikka jos unionin tuomioistuimella ei ole tiedossaan niitä tosiseikkoja ja oikeudellisia seikkoja, jotka ovat tarpeen, jotta se voisi antaa hyödyllisen vastauksen sille esitettyihin kysymyksiin.⁸

18. Nyt tarkasteltavassa tapauksessa on huomattava, että kolme ensimmäistä ennakkoratkaisukysymystä koskee sitä, onko unionin oikeuden mukaan mahdollista nostaa Sumalin MBTE:tä vastaan nostaman kaltainen vahingonkorvauskanne, joka ei kohdistu siihen yhtiöön, jolle komissio on määrännyt seuraamuksen unionin kilpailusääntöjen rikkomisesta, vaan tytäryhtiöön, joka ei ollut kyseisen rikkomisen toteavan päätöksen adressaatti. MBTE on esittänyt, että väittäessään MBTE:n olevan vastuussa emoyhtiönsä kilpailunvastaisesta toiminnasta aiheutuneista vahingoista Sumal on vedonnut yksinomaan vuoden 2016 päätökseen. Tämä tosiseikka on kuitenkin merkityksetön, kun kyse on edellä mainittujen ennakkoratkaisukysymysten tutkittavaksi ottamisen arvioinnista, koska niillä nimenomaisesti pyydetään unionin tuomioistuinta täsmentämään sitä, voidaanko vastuu kohdentaa tällä tavalla ja millä edellytyksillä näin voidaan mahdollisesti tehdä.⁹ Kolmea ensimmäistä ennakkoratkaisukysymystä koskeva oikeudenkäyntiväite, joka perustuu niiden väitetysti hypoteettiseen luonteeseen, on mielestäni näin ollen hylättävä.

B Ensimmäinen, toinen ja kolmas ennakkoratkaisukysymys

19. Kolmella ensimmäisellä ennakkoratkaisukysymyksellä, joita on tarkoituksenmukaista käsitellä yhdessä, ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin tiedustelee unionin tuomioistuimelta lähinnä sitä, voidaanko taloudellisen kokonaisuuden käsitteen perusteella tytäryhtiön katsoa olevan vastuussa siitä, että sen emoyhtiö on rikkonut unionin kilpailusääntöjä, ja jos voidaan, millä edellytyksillä tällainen vastuu voidaan todeta.

20. Kuten edellä on todettu, nämä kysymykset nousevat esiin niin sanottujen seurannaiskanteiden (follow on -kanteet) yhteydessä; näillä tarkoitetaan kanteita, joilla vaaditaan korvausta vahingoista, jotka ovat aiheutuneet kansallisen tai eurooppalaisen kilpailuviranomaisen aiemmin toteamasta kilpailusääntöjen rikkomisesta. Nyt tarkasteltavassa tapauksessa rikkominen on todettu vuoden 2016 päätöksellä. Pääasiassa MBTE, jota vastaan valittaja on nostanut kanteen, oli valittajan sopimuskumppanin päämies kuorma-autojen kaupassa, joka tapahtui sen kartellin voimassaoloaikana, josta mainitulla päätöksellä määrättiin seuraamuksia. Valittaja katsoi kärsineensä vahinkoa kartellin aiheuttaman hintojen nousun vuoksi: sen mukaan MBTE oli kartellin vuoksi soveltanut kyseiseen kauppaan 20 prosentin ylihintaa. Sumalin kanne vaikuttaa perustuvan pelkästään olettamukseen, että MBTE:n emoyhtiö oli osallistunut kartelliin, kuten komissio vuoden 2016 päätöksessä totesi.

⁸ Ks. mm. tuomio 3.9.2020, Vivendi (C-719/18, EU:C:2020:627, 32 ja 33 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

⁹ Kaikki muut MBTE:n esittämät Sumalin kanteen edellytykset, jotka koskevat muun muassa väitetyt vahingon olemassaoloa ja määrää, on jätettävä kansallisen tuomioistuimen arvioitaviksi.

21. MBTE väittää ensisijaisesti, että kun otetaan huomioon Sumalin sitä vastaan nostaman kanteen ominaispiirteet, olisi asetuksen N:o 1/2003 16 artiklan 1 kohdan vastaista tulkita taloudellisen kokonaisuuden teoriaa siten, että Daimlerin vastuu ulotettaisiin koskemaan myös MBTE:tä.¹⁰ Toissijaisesti se väittää, ettei vastuuta voida taloudellisen kokonaisuuden teorian nojalla laajentaa tytäryhtiöihin siten kuin ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin on esittänyt. Sumal ja Italian ja Espanjan hallitukset puolestaan esittävät, että unionin tuomioistuimen tulisi omaksua taloudellisen kokonaisuuden teoriasta laeva tulkinta, jonka nojalla tytäryhtiön voitaisiin tietyin edellytyksin katsoa olevan vastuussa vahingosta, joka on aiheutunut siitä, että emoyhtiö on rikkonut unionin kilpailusääntöjä. Komissio katsoi alun perin, että kilpailuoikeudellisten normien julkisoikeudellisen täytäntöönpanon yhteydessä vastuuta emoyhtiön rikkomisista ei tämänhetkisen oikeuskäytännön mukaan ole lähtökohtaisesti mahdollista laajentaa tytäryhtiöön, koska tytäryhtiöllä ei ole ratkaisevaa vaikutusvaltaa emoyhtiön toimintaan markkinoilla; se ei kuitenkaan sulkenut pois sitä, että emoyhtiön kilpailunvastaisesta toiminnasta vahinkoa kärsinyt taho voisi nostaa vahingonkorvauskanteen tytäryhtiötä vastaan siinä tapauksessa, että kyseessä olisi sellainen yritysten välinen seuraanto tai yritysjärjestely, että niiden välillä vallitsi taloudellinen jatkuvuus, tai sovellettavan kansallisen oikeuden mukaisin edellytyksin siinä tapauksessa, että vastuussa olevalla emoyhtiöllä ei olisi riittäviä varoja kantajan vahingonkorvausvaatimusten kattamiseksi. Unionin tuomioistuimen esittämiin kysymyksiin antamissaan vastauksissa komissio kuitenkin osittain muutti kantaansa ja ehdotti, että kolmeen ensimmäiseen ennakkoratkaisukysymykseen vastattaisiin siten, ettei SEUT 101 artikla ole esteenä sille, että emoyhtiön kielletty toiminta luetaan tytäryhtiön syyksi silloin, jos molemmat yhtiöt kuuluvat samaan yritykseen ja kansallinen tuomioistuin toteaa, että tytäryhtiön toiminta on yhteydessä johonkin asianomaisen rikkomisen osatekijään, tai joka tapauksessa silloin, jos molemmat yhtiöt kuuluvat samaan yritykseen ja vahinkoa kärsineiden on mahdotonta tai suhteettoman vaikeaa saada suoraan emoyhtiöltä täysimääräinen korvaus kärsitystä vahingosta.

22. Vaikka Audiencia Provincial de Barcelonan esittämien kaltaisia ennakkoratkaisukysymyksiä ei aiemmin ole ollut tarkasteltavana, katson, että ne voidaan ratkaista taloudellisen kokonaisuuden käsitettä koskevasta oikeuskäytännöstä saatavien ohjeiden perusteella. Aluksi on näin ollen tarkasteltava mainittua oikeuskäytäntöä.

1. Yrityksen käsite unionin kilpailuoikeudessa ja ”taloudellisen kokonaisuuden teoria”

23. Unionin oikeudessa yrityksen käsitteen merkitys ja ulottuvuus riippuvat kulloisestakin säännöstöstä ja tällä säännöstöllä tavoiteltavista päämääristä. Kilpailuoikeudessa yrityksen käsitteellä on katsottava olevan kahtalainen tehtävä.

24. Ensinnäkin, kuten julkisasiamies Jacobs totesi ratkaisuehdotuksessaan AOK Bundesverband ym.,¹¹ yrityksen käsitteen kannalta ”ratkaisevaa on harjoitetun toiminnan laatu eivätkä toiminnan harjoittajien erityispiirteet”. Kilpailu muodostuu taloudellisesta toiminnasta ja taloudellinen toiminta vaikuttaa kilpailuun: näin ollen oikeus, jolla kilpailua pyritään suojaamaan, voi olla täysin tehokasta ainoastaan, jos sen sääntöjä ja kieltoja sovelletaan talouden toimijoihin. Tästä syystä SEUT 101 ja SEUT 102 artiklassa viitataan yleisesti ”yrityksiin” ottamatta tarkemmin kantaa niiden oikeudelliseen rakenteeseen. Jos toiminta on luonteeltaan taloudellista, mainittujen

¹⁰ Perustamissopimuksen 81 ja 82 artiklassa vahvistettujen kilpailusääntöjen täytäntöönpanosta 16.12.2002 annettu neuvoston asetus (EY) N:o 1/2003 (EYVL 2003, L 1, s. 1).

¹¹ C-264/01, C-306/01, C-354/01 ja C-355/01, EU:C:2003:304, ratkaisuehdotuksen 25 kohta.

artiklojen säännöksiä sovelletaan sen harjoittajiin riippumatta toiminnan harjoittajien oikeudellisesta muodosta tai sääntelystä ja rahoitustavasta, jonka alaisuudessa ne tietyssä jäsenvaltiossa toimivat.¹²

25. Toiseksi se, katsotaanko toiminta taloudelliseksi – ja katsotaanko yksikkö siis yritykseksi – kilpailuoikeuden soveltamisen näkökulmasta, riippuu tarkasteltavasta asiayhteydestä.¹³ Vastaavasti se, minkä yksiköiden katsotaan kuuluvan yrityksen piiriin, riippuu asianomaisen rikkomisen kohteesta.¹⁴

26. Kun otetaan huomioon oikeuskäytännössä omaksuttu käsitys yrityksen käsitteen funktionaalisuudesta ja taloudellista toimintaa harjoittavan yksikön oikeudellisen muodon merkityksettömyydestä, usean oikeudellisesti riippumattoman yksikön voidaan katsoa muodostavan yhden ainoan yrityksen, jos ne toimivat markkinoilla yhtenä ”taloudellisenä kokonaisuutena”.

27. ”Taloudellisen kokonaisuuden” teoria syntyi 1970-luvun tienoilla, ja unionin tuomioistuin on käyttänyt sitä sekä sulkeakseen konsernisisäiset sopimukset nykyisen SEUT 101 artiklan mukaisen kiellon soveltamisalan ulkopuolelle¹⁵ että todetakseen konsernin emoyhtiön olleen vastuussa tytäryhtiönsä kilpailunvastaisesta toiminnasta. Alun perin näin tapahtui tilanteissa, joissa komissiolla ei katsottu olevan toimivaltaa määrätä seuraamuksia emoyhtiölle, joka ei ollut toiminut välittömästi Euroopan yhteisön alueella.

28. Yhteisöjen tuomioistuin vahvisti 14.7.1972 antamassaan tuomiossa Imperial Chemical Industries v. komissio¹⁶ (jäljempänä tuomio ICI) päätöksen, jolla komissio oli määrännyt seuraamuksia yhteisön ulkopuolelle sijoittautuneelle ICI-konsernin emoyhtiölle, joka oli käyttänyt hyväkseen ohjausvaltaansa yhteisössä toimiviin tytäryhtiöihinsä nähden ja onnistunut näin siinä, että ne ryhtyivät soveltamaan hinnankorotuksia, joista oli päätetty sellaisen yhdenmukaistetun menettelytavan yhteydessä, johon vain se itse oli osallistunut.¹⁷ Kyseisen yhtiön väitteeseen, jonka mukaan rikkominen oli luettava yksinomaan tytäryhtiöiden syyksi, yhteisöjen tuomioistuin vastasi, että ”se, että tytäryhtiöllä on eri oikeushenkilöllisyys [kuin

¹² Ks. mm. tuomio 23.4.1991, Höfner ja Elser (C-41/90, EU:C:1991:161, 21 kohta); tuomio 17.2.1993, Poucet ja Pistre (C-159/91 ja C-160/91, EU:C:1993:63, 17 kohta); tuomio 22.1.2002, Cisal (C-218/00, EU:C:2002:36, 22 kohta) ja tuomio 1.7.2008, MOTOE (C-49/07, EU:C:2008:376, 21 kohta).

¹³ Ks. esim. tuomio 1.7.2008, MOTOE (C-49/07, EU:C:2008:376, 25 kohta).

¹⁴ Ks. esim. tuomio 6.3.1974, Istituto Chemioterapico Italiano ja Commercial Solvents v. komissio (6/73 ja 7/73, EU:C:1974:18, 41 kohta), jossa yrityksen käsitettä sovellettiin nykyisen SEUT 102 artiklan soveltamisen yhteydessä ainoastaan kanteeseen, jonka rikkomisesta epäillyt yhtiöt olivat nostaneet yhdessä kolmatta yhtiötä vastaan, jonka toimittajina ne olivat toimineet. Ks. myös tuomio 12.7.1984, Hydrotherm Gerätebau (170/83, EU:C:1984:271, 11 kohta), jossa unionin tuomioistuin toteaa, että kilpailuoikeudessa yrityksen käsite on ymmärrettävä niin, että sillä viitataan taloudelliseen kokonaisuuteen sopimuksen kohteen näkökulmasta.

¹⁵ Tuomiossa 31.10.1974, Centrafarm ja de Peijper (15/74, EU:C:1974:114, 41 kohta), yhteisöjen tuomioistuin täsmensi, ettei kielto koske ”emoyhtiönä ja tytäryhtiönä samaan konserniin kuuluvien yritysten välisiä sopimuksia tai yhdenmukaistettuja menettelytapoja, jos yritykset muodostavat taloudellisen yksikön, jossa tytäryhtiö ei tosiasiallisesti voi määrätä itsenäisesti toiminnastaan markkinoilla”; ks. myös tuomio 11.4.1989, Saeed Flugreisen ja Silver Line Reisebüro (66/86, EU:C:1989:140, 35 kohta); tuomio 4.5.1988, Bodson (30/87, EU:C:1988:225, 19 kohta) ja tuomio 24.10.1996, Viho v. komissio (C-73/95 P, EU:C:1996:405, 15–17 kohta). Vastaavan kannan omaksuivat sekä yhteisöjen tuomioistuin 25.11.1971 antamassaan tuomiossa Béguelin Import (22/71, EU:C:1971:113, 7–9 kohta), jossa vedottiin tytäryhtiön taloudellisen riippumattomuuden puuttumiseen, että komissio 18.6.1969 tekemässään päätöksessä 69/195/ETY, joka koski puuttumattomuustodistushakemusta (tapaus IV/22548 – Christian & Nielsen) ja joka perustui samaan konserniin kuuluvien yksiköiden välisen kilpailun puuttumiseen, tosin kumpikaan niistä ei maininnut taloudellisen kokonaisuuden käsitettä. Ks. myös päämiehen ja välittäjän välisistä suhteista tuomio 16.12.1975, Suiker Unie ym. v. komissio (40/73–48/73, 50/73, 54/73–56/73, 111/73, 113/73 ja 114/73, EU:C:1975:174, 480 kohta) sekä ryhmäpoikkeuksen soveltamisesta sopimukseen, jossa yksi sopimuksen osapuolista koostui useista oikeudellisesti itsenäisistä yrityksistä, tuomio 12.7.1984, Hydrotherm Gerätebau (170/83, EU:C:1984:271, 11 kohta).

¹⁶ 48/69, EU:C:1972:70.

¹⁷ Ks. tuomio ICI, 129–141 kohta. Ks. vastaavasti tuomio 14.7.1972, Geigy v. komissio (52/69, EU:C:1972:73, 42–45 kohta); tuomio 14.7.1972, Sandoz ja komissio (53/69, EU:C:1972:74, 42–45 kohta); tuomio 25.10.1983, AEG-Telefunken v. komissio (107/82, EU:C:1983:293, 49 kohta) ja EY:n perustamissopimuksen 86 artiklan (nykyisen SEUT 102 artiklan) soveltamisalan osalta tuomio 6.3.1974, Istituto Chemioterapico Italiano ja Commercial Solvents v. komissio (6/73 ja 7/73, EU:C:1974:18, 36–41 kohta).

emoyhtiöllä], ei riitä sulkemaan pois mahdollisuutta, että sen toiminta johtuu emoyhtiöstä. – – Asia voi olla näin erityisesti silloin, kun tytäryhtiö, vaikka sillä onkin eri oikeushenkilöllisyys, ei määritä itsenäisesti toimintaansa markkinoilla, vaan noudattaa olennaisilta osin emoyhtiön sille antamia ohjeita”.¹⁸ Tällaisissa tapauksissa yhteisöjen tuomioistuin totesi, että ottaen huomioon näin muodostuneen ryhmän yhtenäisyyden voidaan emoyhtiö tietyissä olosuhteissa katsoa vastuulliseksi tytäryhtiön toiminnasta.¹⁹

29. Siitä lähtien, kun taloudellisen kokonaisuuden teoria esitettiin ensimmäisiä kertoja, unionin tuomioistuin on vakiintuneesti vahvistanut sen ja vähitellen selventänyt ja täsmentänyt sekä sen soveltamisalaa – myös muussa kuin yritysryhmittymien yhteydessä –²⁰ että taloudellisen kokonaisuuden olemassaolon toteamisen edellytyksiä, selventämällä erityisesti, että toteamisen tulee tapahtua näitä yrityksiä yhdistävien taloudellisten, organisatoristen ja oikeudellisten siteiden perusteella,²¹ jotka vaihtelevat tapauskohtaisesti ja joita ei voida luetella tyhjentävästi.²² Komission säännöllisesti soveltama taloudellisen kokonaisuuden teoria on noussut keskeiseksi tekijäksi unionin kilpailusääntöjen rikkomisen toteamisessa ja torjumisessa.

30. Jos käsillä on samaan konserniin kuuluvien yritysten muodostama taloudellinen kokonaisuus, oikeuskäytännössä on – kuten edellä todettiin – tuomiosta ICI lähtien katsottu, että emoyhtiö voi olla vastuussa tytäryhtiönsä kilpailunvastaisesta toiminnasta ja että nämä yritykset voivat olla yhteisvastuussa vastaavan sakon maksamisesta, riippumatta siitä, onko kyse välittömästi määräysvallasta vai käyttäkö emoyhtiö konsernin sisällä määräysvaltaa sellaisen väliyhtiön välityksellä, joka puolestaan omistaa rikkomiseen syyllistyneen yhtiön.²³

31. Siinä tapauksessa, että emoyhtiö omistaa suoraan tai välillisesti tytäryhtiönsä osakepääoman kokonaan tai lähes kokonaan, unionin tuomioistuin on lisäksi katsonut yhtäältä, että emoyhtiö voi käyttää tytäryhtiön toimintaan sellaista ratkaisevaa vaikutusvaltaa, ettei tytäryhtiö ole sen seurauksena tosiasiallisesti markkinakäyttäytymisessään riippumaton,²⁴ ja toisaalta, että on olemassa yksinkertainen oletama, jonka mukaan emoyhtiö käyttää tosiasiallisesti ratkaisevaa vaikutusvaltaa tytäryhtiönsä markkinakäyttäytymiseen²⁵ (jäljempänä oletama ratkaisevan vaikutusvallan tosiasiallisesta käyttämisestä). Jotta näiden kahden yhtiön voidaan katsoa olevan tällaisessa tilanteessa yhteisvastuussa sakosta, on näin ollen riittävää, että komissio näyttää toten, että tytäryhtiön pääoma on kokonaan tai lähes kokonaan emoyhtiön omistuksessa, paitsi

¹⁸ Ks. tuomio ICI, 132 ja 133 kohta.

¹⁹ Ks. tuomio ICI, 135 kohta.

²⁰ Ks. esim. tuomio 16.11.2000, Metsä-Serla ym. v. komissio (C-294/98 P, EU:C:2000:632).

²¹ Ks. tästä mm. tuomio 16.11.2000, Metsä-Serla ym. v. komissio (C-294/98 P, EU:C:2000:632, 27 kohta); tuomio 2.10.2003, Aristrain v. komissio (C-196/99 P, EU:C:2003:529, 96 kohta); tuomio 28.6.2005, Dansk Rørintustri ym. v. komissio (C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P–C-208/02 P ja C-213/02 P, EU:C:2005:408, 117 kohta) ja tuomio 11.12.2007, ETI ym. (C-280/06, EU:C:2007:775, 49 kohta); viimeisimpänä ks. tuomio 27.1.2021, The Goldman Sachs Group v. komissio (C-595/18 P, ei julkaistu, EU:C:2021:69, 31 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen; jäljempänä tuomio Goldman Sachs). Vaikka tässä yhteydessä asianomaisten yritysten väliset omistussiteet viittaavat siihen, että emoyhtiöllä on määräysvaltaa tytäryhtiöön nähden, erityisesti (kuten jäljempänä todetaan) silloin, kun emoyhtiö omistaa tytäryhtiönsä täysin tai lähes täysin, nämä siteet eivät kuitenkaan ole välttämätön edellytys sille, että kyseessä voidaan katsoa olevan taloudellinen kokonaisuus, ks. tuomio 16.11.2000, Metsä Serla ym. v. komissio (C-294/98 P, EU:C:2000:632, 36 kohta).

²² Ks. mm. tuomio 14.9.2016, Ori Martin ja SLM v. komissio (C-490/15 P ja C-505/15 P, ei julkaistu, EU:C:2016:678, 60 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen); tuomio 9.9.2015, Philips v. komissio (T-92/13, ei julkaistu, EU:T:2015:605, 41 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen) ja tuomio 12.7.2018, The Goldman Sachs Group v. komissio (T-419/14, EU:T:2018:445, 82 kohta).

²³ Ks. tuomio 20.1.2011, General Química ym. v. komissio (C-90/09 P, EU:C:2011:21, 88 kohta; jäljempänä tuomio General Química).

²⁴ Ks. tästä em. tuomio ICI, 136 ja 137 kohta; ks. myös mm. tuomio 10.9.2009, Akzo Nobel ym. v. komissio (C-97/08 P, EU:C:2009:536, 60 kohta; jäljempänä tuomio Akzo) ja viimeisimpänä tuomio Goldman Sachs, 32 kohta.

²⁵ Ks. tästä, tilanteessa, jossa emoyhtiö omisti välittömästi 100 prosenttia tytäryhtiön pääomasta, tuomio 25.10.1983, AEG-Telefunken v. komissio (107/82, EU:C:1983:293, 50 kohta), joka sittemmin vahvistettiin tuomiolla Akzo, 60 kohta. Viimeisimpänä vastaavasti ks. tuomio Goldman Sachs, 32 kohta. Tuomiosta 29.9.2011, Elf Aquitaine v. komissio (C-521/09 P, EU:C:2011:620, 63 kohta) lähtien unionin tuomioistuin on katsonut, että oletamaa ratkaisevan vaikutusvallan tosiasiallisesta käyttämisestä voidaan soveltaa myös omistusosuuksiin, jotka ovat vain hiukan 100:aa prosenttia pienempiä (kyseisessä tuomiossa tarkastellussa tapauksessa 98 prosenttia).

jos emoyhtiö – jolla on tämän olettaman kumoamista koskeva todistustaakka – toimittaa riittävää näyttöä siitä, että tytäryhtiö toimii itsenäisesti markkinoilla.²⁶ Komissio soveltaa järjestelmällisesti olettamaa ratkaisevan vaikutusvallan tosiasiallisesta käyttämisestä, ja unionin tuomioistuin on ulottanut sen soveltamisalan myös välillistä määräysvaltaa koskeviin tilanteisiin, ainakin silloin, kun välillistä määräysvaltaa käytetään sellaisessa katkeamattomassa ketjussa, jossa yhtiöt omistavat toisensa kokonaan (tai lähes kokonaan),²⁷ ja viime aikoina myös tilanteisiin, joissa emoyhtiöllä, joka ei tosin omista tytäryhtiön pääomaa kokonaan tai lähes kokonaan, on kuitenkin kaikki tytäryhtiön osakkeisiin liittyvät äänioikeudet;²⁸ näin unionin tuomioistuin on selventänyt, etteivät kyseisen olettaman perusteena ole niinkään omistussiteet kuin emoyhtiön määräysvallan aste tytäryhtiöön nähden.²⁹ Vaikka olettama ratkaisevan vaikutusvallan tosiasiallisesta käyttämisestä on vaikea kumota, se ei ole luonteeltaan ehdoton, vaan sen tarkoituksena on erityisesti rakentaa tasapaino yhtäältä sen merkityksen, joka on annettava tavoitteelle, joka liittyy kilpailusääntöjen vastaisesta toiminnasta rankaisemiseen ja sen uusiutumisen ehkäisemiseen, ja toisaalta sellaisten vaatimusten välille, jotka seuraavat unionin oikeuden tietyistä yleisistä periaatteista, kuten esimerkiksi syyttömyysolettamaa, seuraamusten yksilöllisyyttä ja oikeusvarmuutta koskevista periaatteista.³⁰

2. Perusta sille, että tytäryhtiön kilpailunvastaisesta toiminnasta johtuva vastuu voidaan kohdentaa ylöspäin emoyhtiöön

32. Edellä kuvatussa tilanteessa on pohdittava, mikä tarkalleen ottaen on oikeusperustana, jos emoyhtiön katsotaan olevan vastuussa sellaisen tytäryhtiönsä kilpailunvastaisesta toiminnasta, jonka kanssa se muodostaa kilpailuoikeudellisesti taloudellisen kokonaisuuden.

33. Tarkasteltaessa oikeuskäytäntöä ensi näkemältä vaikuttaa siltä, että periaatteessa mahdollisia vastauksia on kaksi.

34. Yhtäältä unionin tuomioistuimen tuomioista löytyy useita kohtia, joista vaikuttaa ilmenevän, että ratkaiseva seikka, jonka perusteella emoyhtiön on voitu katsoa olevan vastuussa tytäryhtiönsä kilpailunvastaisesta toiminnasta, on ollut se, että emoyhtiö on käyttänyt ratkaisevaa vaikutusvaltaa tytäryhtiöön nähden ja että tätä on vastannut tytäryhtiön markkinakäyttäytymistä koskevan riippumattomuuden puute siten, että tytäryhtiön on käytännössä vain noudattanut ylhäältä päin annettuja ohjeita. Unionin tuomioistuin ja unionin yleinen tuomioistuin ovat käyttäneet toistuvaa sanamuotoa, joka on esiintynyt jokseenkin samana lukuisissa niiden tuomioissa tuomiosta AEG lähtien; tämän sanamuodon mukaan ”emoyhtiön voidaan katsoa olevan vastuussa tytäryhtiön toiminnasta erityisesti silloin, kun siitä huolimatta, että tytäryhtiö on erillinen oikeushenkilö, se ei päättä itsenäisesti markkinakäyttäytymisestään vaan noudattaa olennaisilta osin emoyhtiön sille

²⁶ Ks. viimeisimpänä Goldman Sachs, 32 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen.

²⁷ Ks. tuomio General Química, 88 kohta.

²⁸ Ks. tuomio Goldman Sachs, 35 kohta, jossa vahvistettiin tältä osin tuomio 12.7.2018, The Goldman Sachs Group v. komissio (T-419/14, EU:T:2018:445).

²⁹ Ks. tuomio Goldman Sachs, 35 kohta.

³⁰ Ks. tuomio 29.9.2011, Elf Aquitaine v. komissio (C-521/09 P, EU:C:2011:620, 59 kohta) ja viimeisimpänä tuomio Goldman Sachs, 38 kohta. Vakiintuneesta oikeuskäytännöstä käy sitä paitsi ilmi, ettei ratkaisevan vaikutusvallan käyttöä koskeva olettama ole vastoin oikeutta syyttömyysolettamaan, koska yhtäältä se ei itsessään johda olettamaan kummankaan asianomaisen yhtiön syyllisyydestä (ks. tuomio 26.1.2017, Villeroy & Boch v. komissio, C-625/13 P, EU:C:2017:52, 149 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen) ja toisaalta ratkaisevan vaikutusvallan käyttöä koskeva olettama ei ole luonteeltaan ehdoton (ks. tuomio 19.6.2014, FLS Plast v. komissio, C-243/12 P, EU:C:2014:2006, 27 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen). Unionin tuomioistuin on lisäksi selventänyt, ettei se, että päinvastaisen näytön toimittaminen ratkaisevan vaikutusvallan tosiasiallista käyttämistä koskevan olettaman kumoamiseksi on vaikeaa, itsessään vielä merkitse, että kyseinen olettama olisi tosiasiaa ehdoton (ks. tästä tuomio 16.6.2016, Evonik Degussa ja AlzChem v. komissio, C-155/14 P, EU:C:2016:446, 44 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

antamia ohjeita”.³¹ Tästä näkökulmasta katsottuna emoyhtiö, jonka katsotaan olevan vastuussa tytäryhtiönsä kielletystä toiminnasta, tuomitaan henkilökohtaisesti unionin kilpailusääntöjen rikkomisesta, johon sen itsensä katsotaan syyllistyneen sen ratkaisevan vaikutusvallan perusteella, jota se on käyttänyt tytäryhtiönsä nähden ja jonka ansiosta se on voinut määrätä tytäryhtiönsä markkinakäyttäytymistä.³²

35. Toisaalta oikeuskäytännössä on myös useita seikkoja, jotka puoltavat näkemystä, jonka mukaan taloudellisen kokonaisuuden olemassaolo itsessään määrittää sen, että emoyhtiö on vastuussa tytäryhtiön kilpailunvastaisesta toiminnasta. Unionin tuomioistuin on useita kertoja korostanut, että kahden yhtiön eri oikeushenkilöllisyyksistä johtuva muodollinen erillisuus ei poista niiden markkinakäyttäytymisen yhteneväisyyttä³³ ja että ne näin ollen muodostavat kilpailusääntöjen soveltamisen kannalta taloudellisen kokonaisuuden, toisin sanoen yhden ainoan yrityksen. Vaikka funktionaalinen yrityksen käsite ei edellytä, että taloudellisella kokonaisuudella olisi oma oikeushenkilöllisyys,³⁴ oikeuskäytännössä sille kuitenkin on tunnustettu eräänlainen kyseisen taloudellisen kokonaisuuden muodostavien yksiköiden henkilöistä erillinen ja itsenäinen henkilöisyys, joka on näiden yksiköiden mahdollisten oikeushenkilöllisyyksien kanssa päällekkäinen. Näin ollen unionin tuomioistuin on tuomiosta Akzo lähtien johdonmukaisesti määritellyt taloudellisen kokonaisuuden yksiköksi, joka kykenee rikkomaan kilpailusääntöjä ja vastaamaan kyseisestä rikkomisesta.³⁵ Edellä juuri kuvatun näkökulman mukaisesti voidaan siis todeta, että jotta emoyhtiön voitaisiin katsoa olevan vastuussa tytäryhtiönsä kilpailunvastaisesta toiminnasta, ratkaisevaa on näiden yhtiöiden markkinakäyttäytymisen yhteneväisyys,³⁶ joka liittyy yhteen yhdeksi taloudelliseksi kokonaisuudeksi useita oikeudellisesti erillisiä yksiköitä.

36. Totean jo tässä vaiheessa, että tuomioistuimen tarkasteltavana olevaan kysymykseen annettava ratkaisu riippuu siitä, kumpi edellä esitellyistä vaihtoehdoista omaksutaan.

37. Jos nimittäin katsotaan, että emoyhtiön vastuu tytäryhtiön kilpailunvastaisesta toiminnasta perustuu siihen ratkaisevaan vaikutusvalttaan, jota emoyhtiö on käyttänyt tytäryhtiöön nähden, mainitun toiminnan myönnetään hiljaisesti jollakin tavalla johtuneen emoyhtiöstä: ei välttämättä siinä mielessä, että emoyhtiö olisi suoranaisesti osallistunut siihen – voi varsin hyvin olla, että niin ei ole tapahtunut –³⁷ vaan siinä mielessä, että emoyhtiö on mahdollistanut kyseisen toiminnan joko vaikuttamalla siihen aktiivisesti tai jättämällä käyttämättä johtamis- ja valvontavaltansa. Jos valitaan tämä näkökulma, ei pitäisi jäädä lainkaan mahdollisuutta siihen, että tytäryhtiön voitaisiin katsoa olevan vastuussa emoyhtiönsä kilpailunvastaisesta toiminnasta, koska tytäryhtiö ei määritelmällisesti käytä ratkaisevaa vaikutusvaltaa emoyhtiöön.

³¹ Ks. mm. tuomio Akzo, 58 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen; tuomio 19.7.2012, Alliance One International ja Standard Commercial Tobacco v. komissio (C-628/10 P ja C-14/11 P, EU:C:2012:479, 43 kohta); tuomio 11.7.2013, komissio v. Stichting Administratiekantoor Portielje (C-440/11 P, EU:C:2013:514, 38 kohta) ja tuomio 5.3.2015, komissio v. Eni ja Versalis sekä Eni v. komissio (C-93/13 P ja C-123/13 P, EU:C:2015:150, 40 kohta).

³² Ks. tuomio 27.4.2017, Akzo Nobel ym. v. komissio (C-516/15 P, EU:C:2017:314, 56 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

³³ Ks. tuomio ICI, 140 kohta. Ks. vastaavasti tuomio 14.12.2006, Confederación Española de Empresarios de Estaciones de Servicio (C-217/05, EU:C:2006:784, 41 kohta).

³⁴ Ks. tuomio 28.6.2005, Dansk Rørindustri ym. v. komissio (C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P–C-208/02 P ja C-213/02 P, EU:C:2005:408, 113 kohta).

³⁵ Ks. tuomio Akzo, 56 kohta. Vastaavasti uudemmissa tuomioista ks. mm. tuomio Akzo Nobel ym. v. komissio (C-516/15 P, EU:C:2017:314, 49 kohta).

³⁶ Vastaavasti ks. tuomio 14.12.2006, Confederación Española de Empresarios de Estaciones de Servicio (C-217/05, EU:C:2006:784, 41 kohta).

³⁷ Ks. mm. tuomio Akzo, 59 kohta.

38. Jos sen sijaan emo- ja tytäryhtiön yhteisen vastuun perustana on markkinoilla yhtenä yrityksenä toimiva taloudellinen kokonaisuus, ei ole johdonmukaisia perusteita sille, ettei vastuun voitaisi katsoa kohdentuvan paitsi ylöspäin, kuten unionin tuomioistuimen tähän asti ratkaisemissa tapauksissa on ollut asian laita, myös alaspäin. Jos yhteinen vastuu perustuu yhtenäiseen markkinakäyttäytymiseen, kaikki siihen osallistuvat yksiköt voidaan tietyin edellytyksin asettaa vastuuseen sellaisesta kilpailunvastaaisesta toiminnasta, jota yksi niistä on tosiasiallisesti harjoittanut.

39. Valintaa näiden kahden vaihtoehdoisen näkökulman välillä mutkistaa se, että kilpailuoikeuden julkisoikeudelliseen täytäntöönpanoon, jossa seuraamukset muistuttavat luonteeltaan läheisesti rikosoikeudellisia seuraamuksia, liittyy tiettyjä perustavanlaatuisia periaatteita, erityisesti yksilöllisen vastuun periaate ja siitä seuraava periaate, jonka mukaan seuraamus ja vastuu edellyttävät aina syyllisyyttä ("nulla poena sine culpa").³⁸ Tytäryhtiön kilpailunvastaista toimintaa koskevan emo- ja tytäryhtiön yhteisvastuun oikeusperustaa määritettäessä on näin ollen otettava huomioon myös tämän periaatteen noudattamisen vaatimus.

40. Jäljempänä esittämistäni syistä katson, että unionin tuomioistuimen on valittava edellä esitetyistä näkökulmista jälkimmäinen, joka – kuten jo todettiin ja kuten jäljempänä tarkemmin osoitan – on jo laajasti hyväksytty oikeuskäytännössä.

41. Tässä yhteydessä on aiheellista pysähtyä tarkastelemaan ratkaisevan vaikutusvallan käsitettä ja merkitystä, joka sille on annettu päätelyssä, jonka perusteella oikeuskäytännössä on päädytty katsomaan, että emoyhtiö voi olla vastuussa tytäryhtiönsä kilpailunvastaaisesta toiminnasta.

42. Kuten edellä todettiin, jos komissio haluaa todeta emoyhtiön olevan vastuussa, sen on todettava, että tämä kykenee käyttämään tytäryhtiön toimintaan kohdistuvaa ratkaisevaa vaikutusvaltaa ja että tällaista vaikutusvaltaa on tosiasiallisesti käytetty,³⁹ paitsi jos se vetoaa tämän ratkaisuehdotuksen 31 kohdassa mainittuun yksinkertaiseen oletamaan.

43. Tämä ei edellytä näyttöä "nimenomaisesta vaikutusvallasta", joka koskisi välittömästi tai välillisesti kiellettyä toimintaa. Emoyhtiön vastuu ei ensinnäkään edellytä sitä, että sen todettaisiin henkilökohtaisesti syyllistyneen rikkomiseen,⁴⁰ eikä myöskään sitä, että sen osoitettaisiin käyttäneen ratkaisevaa vaikutusvaltaa kilpailuoikeuden vastaiseksi todettuun tytäryhtiön toimintaan. Välttämätöntä ei myöskään ole, että olisi annettu erityisiä moitittavaa toimintaa koskevia ohjeita⁴¹ tai että emoyhtiö olisi jättänyt käyttämättä johtamis- ja valvontavaltaansa asianmukaisesti tällaisen toiminnan estämiseksi.⁴² Ratkaisevan vaikutusvallan olemassaoloa ei myöskään pidä arvioida yksinomaan tytäryhtiön liiketoimintapolitiikkaan stricto

³⁸ Taloudellisena kokonaisuutena ymmärretyn yrityksen käsitteen ja yksilöllisen vastuun periaatteen välisen suhteen tarkastelusta ks. mm. julkisasiamies Mengozzin ratkaisuehdotus komissio v. Siemens Österreich ym. ja Siemens Transmission & Distribution ym. v. komissio (C-231/11 P–C-233/11 P, EU:C:2013:578, 74–82 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

³⁹ Ks. mm. tuomio 26.9.2013, *EI du Pont de Nemours v. komissio* (C-172/12 P, ei julkaistu, EU:C:2013:601, 44 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen); tuomio 26.9.2013, *The Dow Chemical Company v. komissio* (C-179/12 P, ei julkaistu, EU:C:2013:605, 55 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen) ja tuomio 9.9.2015, *Toshiba v. komissio* (T-104/13, EU:T:2015:610, 95 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

⁴⁰ Ks. tuomio *Akzo*, 59 kohta.

⁴¹ Jo tuomiossa *ICI* unionin tuomioistuin, joka mainitsi emoyhtiön tytäryhtiölleen antamat ohjeet, viittasi pikemminkin emoyhtiön yleiseen määräysvaltaan tytäryhtiön nähden ja tätä vastaavaan tytäryhtiön riippumattomuuden puutteeseen markkinoilla, eikä niinkään nimenomaisiin ohjeisiin, jotka olisivat koskeneet kilpailunvastaista toimintaa. Ks. mm. myös tuomio 14.9.2016, *Ori Martin ja SLM v. komissio* (C-490/15 P ja C-505/15 P, ei julkaistu, EU:C:2016:678, 60 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen) ja tuomio 12.7.2018, *The Goldman Sachs Group v. komissio* (T-419/14, EU:T:2018:445, 83 kohta).

⁴² Kuten julkisasiamies Kokott korosti ratkaisuehdotuksessaan *Akzo Nobel ym. v. komissio* (C-97/08 P, EU:C:2009:262, 91 kohta), ratkaisevan vaikutusvallan olemassaolo voidaan todeta silloinkin, kun emoyhtiö "ei käytä mitään konkreettista sananvaltaa eikä anna kauppapolitiikan tietyistä osista konkreettisia ohjeita tai linjauksia".

sensu liittyvien seikkojen perusteella,⁴³ joten ei välttämättä tarvitse selvittää emoyhtiön osallistuneen tytäryhtiön liiketoiminnan johtamiseen.⁴⁴ Kuten julkisasiamies Kokott totesi tuomioon Akzo johtaneessa asiassa antamassaan ratkaisuehdotuksessa,⁴⁵ konsernin yhtenäinen liiketoimintapolitiikka voidaan päätellä myös epäsuorasti emoyhtiön ja tytäryhtiöiden taloudellisten ja oikeudellisten siteiden kokonaisuudesta – joihin unionin tuomioistuimien oikeuskäytännön kehittyessä kiinnittänyt yhä suurempaa huomiota –, koska emoyhtiön vaikutus tytäryhtiönsä esimerkiksi yritysstrategian, yritystoiminnan, liiketoimintasuunnitelmien, investointien, kapasiteetin ja rahoituksen alalla voi välillisesti vaikuttaa tytäryhtiön ja koko konsernin markkinakäyttäytymiseen.⁴⁶ Edellä esitetty saa ratkaisevaa painoarvoa tilanteissa, joissa määräysvalta on täysin tai lähes täysin emoyhtiöllä ja joissa, kuten edellä todettiin, sovelletaan oletettavaa ratkaisevan vaikutusvallan käytöstä.⁴⁷ Vaikka emoyhtiö voikin kumota tämän oletettaman toimittamalla näyttöä, joka osoittaa, ettei se määritä asianomaisen tytäryhtiönsä liiketoimintapolitiikkaa markkinoilla, tällaista näyttöä on käytännössä äärimmäisen vaikeaa esittää⁴⁸ – vaikka oletettava olisi hyväksyttävissä rajoissa⁴⁹ – niin, että jos emoyhtiö omistaa tytäryhtiönsä osakkeet kokonaan tai lähes kokonaan, sen katsotaan tosiasiaa joksikin varmasti olevan vastuussa tytäryhtiönsä kilpailunvastaisesta toiminnasta.

44. Edellä esitetystä käy ilmi, että jotta emoyhtiön voitaisiin katsoa olevan vastuussa sen ratkaisevan vaikutusvallan alaisen tytäryhtiön kilpailunvastaisesta toiminnasta, merkityksellinen seikka on se ”yleinen suhde”, joka näiden yhtiöiden välillä on niiden muodostaessa oikeussubjekteina yhdessä kilpailulainsäädännössä tarkoitettun yhtenäisen yrityksen.⁵⁰ Yhteenvetona voidaan todeta – kuten julkisasiamies Kokott tuomion Akzo taustalla olleessa ratkaisuehdotuksessaan –, että ratkaisevaa viime kädessä on se, ”voiko emoyhtiö sen vaikutusvallan vahvuuden ansiosta ohjata tytäryhtiönsä käyttäytymistä siinä määrin, että niitä molempia on pidettävä taloudellisena kokonaisuutena”.⁵¹ Tämä johtopäätös on nimenomaisesti vahvistettu unionin tuomioistuimen oikeuskäytännössä, jossa on useaan otteeseen täsmennetty, että tällaisen taloudellisen kokonaisuuden tapauksessa emoyhtiön ja tytäryhtiön välinen rikkomiseen liittyvä yllytysuhde tai varsinkaan emoyhtiön osallisuus mainittuun rikkomiseen ei ole välttämättä syynä sille, että komissiolla on toimivalta osoittaa sakkojen määräämistä koskeva päätös emoyhtiölle, vaan tällainen toimivalta perustuu siihen, että asianomaiset yhtiöt muodostavat yhdessä yrityksen.⁵²

⁴³ Ks. tästä tuomio 15.7.2015, HIT Groep v. komissio, T-436/10 (EU:T:2015:514, 127 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen) ja tuomio 12.7.2018, The Goldman Sachs Group v. komissio (T-419/14, EU:T:2018:445, 152 kohta); ks. niin ikään julkisasiamies Kokottin ratkaisuehdotus Akzo Nobel ym. v. komissio (C-97/08 P, EU:C:2009:262, 87 kohta).

⁴⁴ Ks. tuomio 12.7.2018, The Goldman Sachs Group v. komissio (T-419/14, EU:T:2018:445, 152 kohta).

⁴⁵ C-97/08 P, EU:C:2009:262, 91 kohta.

⁴⁶ Vastaavasta tulkinnasta ks. tuomio 8.5.2013, Eni v. komissio (C-508/11 P, EU:C:2013:289, 64 kohta).

⁴⁷ Ks. tämän ratkaisuehdotuksen 31 kohta.

⁴⁸ Tähän mennessä unionin tuomioistuimet ovat moittineet ratkaisevan vaikutusvallan tosiasiallista käyttämistä koskevan oletettaman soveltamista ainoastaan asianomaisten yritysten esittämän, oletettaman vastaisen näytön kumoamista koskevan perusteluvollisuuden laiminlyöntiin liittyvistä syistä, ks. tuomio 29.9.2011 Elf Aquitaine v. komissio (C-521/09 P, EU:C:2011:620, 144–171 kohta) ja tuomio 16.6.2011, L’Air liquide v. komissio (T-185/06, EU:T:2011:275), tai yhdenvertaisen kohtelun periaatteen noudattamatta jättämiseen liittyvistä syistä, ks. tuomio 27.10.2010, Alliance One International ym. v. komissio (T.24/05, EU:T:2010:453).

⁴⁹ Ks. tämän ratkaisuehdotuksen alaviite 30.

⁵⁰ Ks. vastaavasti julkisasiamies Kokottin ratkaisuehdotus Akzo Nobel ym. v. komissio (C-97/08 P, EU:C:2009:262, 94 kohta).

⁵¹ Ks. julkisasiamies Kokottin ratkaisuehdotus Akzo Nobel ym. v. komissio (C-97/08 P, EU:C:2009:262, 93 kohta); ks. vastaavasti tuomio 2.2.2012, EI du Pont de Nemours ym. v. komissio (T-76/08, ei julkaistu, EU:T:2012:46, 62 kohta) ja tuomio 12.7.2018, Fujikura v. komissio (T-451/14, ei julkaistu, EU:T:2018:452, 48 kohta).

⁵² Ks. mm. tuomio 29.9.2011, Elf Aquitaine v. komissio (C-521/09 P, EU:C:2011:620, 88 kohta); tuomio 14.9.2016, Ori Martin ja SLM v. komissio (C-490/15 P ja C-505/15 P, ei julkaistu, EU:C:2016:678, 60 kohta) ja tuomio 30.9.2009, Arkema v. komissio (T-168/05, ei julkaistu, EU:T:2009:367, 77 kohta).

45. Tästä seuraa, että tytäryhtiön kilpailunvastaiseen menettelyyn perustuvan emoyhtiön vastuun perustana on näiden toimijoiden liiketoiminnan yhteisyys eli se, että kyseessä on yksi ainoa taloudellinen kokonaisuus.

46. Koska tämä perusta on täysin riippumaton emoyhtiön syyllisyydestä tai tuottamuksesta,⁵³ ainoa tapa sovittaa se yhteen yksilöllisen vastuun periaatteen kanssa on katsoa, että kyseinen periaate vaikuttaa kilpailuoikeudellisessa mielessä yrityksen tasolla eli rikkomiseen tuottamuksellisesti syyllistyneen taloudellisen kokonaisuuden tasolla.⁵⁴ Tämä kokonaisuus, joka on markkinoilla yhtenäisesti toimiva talouden toimija, on vastuussa, koska yksi sen osista on toiminut kilpailua suojaavien sääntöjen vastaisesti.⁵⁵ Koska tällä kokonaisuudella ei kuitenkaan ole omaa oikeushenkilöllisyyttä, kilpailusääntöjen rikkominen on katsottava yhden tai yhteisvastuullisesti useamman yksikön vastuulle ja näille voidaan määrätä sakkoja.⁵⁶ Vaikka unionin kilpailusäännöt nimittäin koskevat yrityksiä, ja niitä sovelletaan yrityksiin suoraan näiden oikeudellisesta muodosta ja organisaatiosta riippumatta, kyseisten sääntöjen tehokkaan soveltamisen tarpeesta seuraa, että komission päätös, jolla rikkomisesta määrätään seuraamuksia, on osoitettava sellaisille todellisille subjekteille/henkilöille, joiden osalta on mahdollista ryhtyä sakon maksamista koskeviin täytäntöönpanotoimiin.⁵⁷

47. On vielä todettava, että vaikka taloudellisen kokonaisuuden teorian (sellaisena kuin se on edellä tulkittuna) perusteella vastuun kilpailusääntöjen rikkomisesta voidaankin katsoa kuuluvan yhdeksi kokonaisuudeksi katsotulle yritykselle, niin että ensisijaisena pidetään yritysryhmittymän osien välisiä liiketaloudellisia suhteita eikä niinkään puhtaasti oikeudellisia suhteita (joiden mukaan jokainen yhtiö on erillinen oikeussubjekti, joka vastaa ainoastaan omista teoistaan ja laiminlyönneistään), niin kyseinen teoria säilyttää kuitenkin tasapainon yhtäältä tästä näkemyksestä väistämättä seuraavan oikeushenkilöllisyyden sivuuttamisen ja toisaalta yrityksen taustalla olevien oikeussubjektien oikeuksien kunnioittamisen välillä.⁵⁸ Juuri tästä näkökulmasta unionin tuomioistuimien, joka on perustanut näkemyksensä kilpailuoikeudessa vallitsevaan

⁵³ Kuten Italian hallitus on aivan oikein todennut, viime kädessä on niin, että jos perusteeksi otettaisiin näkemys, jonka mukaan sekä emoyhtiö että tytäryhtiö ovat yhdessä syyllisiä, ei olisi lainkaan tarvetta viitata taloudellisen kokonaisuuden käsitteeseen, jotta emoyhtiön voitaisiin katsoa olevan vastuussa tytäryhtiön kilpailunvastaisesta toiminnasta.

⁵⁴ Tältä osin nimenomaisesti tuomio 10.4.2014, komissio v. Siemens Österreich ym. ja Siemens Transmission & Distribution ym. v. komissio (C-231/11 P–C-233/11 P, EU:C:2014:256, 56 kohta). Tuomioon Akzo johtaneessa ratkaisuehdotuksessaan julkisasiamies Kokott muotoili tämän ajatuksen erityisen selkeästi: ”Se että konsernin emoyhtiö, joka käyttää ratkaisevaa vaikutusvaltaansa tytäryhtiönsä, voidaan asettaa yhteisvastuuseen tytäryhtiön kartellitoiminnasta, ei ole missään tapauksessa poikkeus henkilökohtaista vastuuta koskevasta periaatteesta, vaan ilmentää juuri tätä periaatetta. Emoyhtiö ja tytäryhtiöt, joiden käyttäytymiseen emoyhtiö vaikuttaa ratkaisevasti, muodostavat yhdessä kilpailulainsäädännössä tarkoitettua yhtenäisen yrityksen taustalla olevan oikeussubjektin”, ks. 97 kohta. Lisäksi julkisasiamies Kokott on katsonut, ettei emoyhtiön vastuulla ole mitään tekemistä tuottamuksesta riippumattoman vastuun kanssa, koska emoyhtiö on yksi kilpailusääntöjä tuottamuksellisesti rikkoneen yrityksen taustalla olevista oikeussubjekteista: ”Yksinkertaistettuna – emoyhtiö muodostaa (yhdessä kaikkien sen ratkaisevassa vaikutusvallassa olevien tytäryhtiöiden kanssa) [kyseisen] yrityksen oikeudellisen henkilöitymän”, ks. 98 kohta.

⁵⁵ Ks. tästä tuomio Akzo, 56 kohta; ks. niin ikään mm. tuomio 29.3.2011, ArcelorMittal Luxembourg v. komissio ja komissio v. ArcelorMittal Luxembourg ym. (C-201/09 P ja C-216/09 P, EU:C:2011:190, 95) kohta; tuomio 5.3.2015, komissio v. Eni ja Versalis sekä Eni v. komissio (C-93/13 P ja C-123/13 P, EU:C:2015:150) ja tuomio 27.4.2017, Akzo Nobel ym. v. komissio (C-516/15 P, EU:C:2017:314, 49 kohta). Huomautan kuitenkin, että tuomion Akzo 77 kohdassa, jossa unionin kilpailuoikeuden todettiin kyllä perustuvan kilpailusääntöjen rikkomiseen syyllistyneen taloudellisen yksikön yksilöllistä vastuuta koskevaan periaatteeseen, yhteisöjen tuomioistuimien hylkäsi valittajan väitteen, jonka mukaan asiassa sovellettiin emoyhtiön tuottamuksesta riippumattomaa vastuuta, ja täsmensi näkemystään seuraavasti: ”Vaikka näet emoyhtiö ei suoraan osallistu rikkomiseen, sillä on tällaisessa tapauksessa ratkaiseva vaikutus rikkomiseen osallistuneisiin tytäryhtiöihin.”

⁵⁶ Ks. tuomio Akzo, 57 kohta ja mm. tuomio 5.3.2015, komissio v. Eni ja Versalis sekä Eni v. komissio (C-93/13 P ja C-123/13 P, EU:C:2015:150, 89 kohta).

⁵⁷ Ks. julkisasiamies Mengozzin ratkaisuehdotus komissio v. Siemens Österreich ym. sekä Siemens Transmission & Distribution ym. v. komissio (C-231/11 P–C-233/11 P, EU:C:2013:578, 78 kohta viittauksineen), ks. niin ikään tuomio 12.12.2007, Akzo Nobel ym. v. komissio (T-112/05, EU:T:2007:381, 59 kohta).

⁵⁸ Kilpailuoikeudellisissa rikkomismenettelyissä taloudellisen kokonaisuuden muodostavien oikeushenkilöiden autonomiaa noudatetaan sekä niille kuuluvien puolustautumisoikeuksien käytön osalta (väitetiedoksiannon osoittaminen, mahdollisuus esittää huomautuksia, kuuleminen, oikeus oikeussuojakeinoihin) että seuraamusmaksujen määräämisen osalta.

funktionaaliseen yrityksen käsitteeseen, onkin hylännyt ilmeisen perusteettomina taloudellisen kokonaisuuden teoriaa kohtaan esitetyn kritiikin, joka on perustunut sen väitettyyn ristiriitaan oikeushenkilöiden autonomian periaatteen ja pääomayhtiöiden rajoitetun vastuun kanssa.⁵⁹ Lisäksi totean sitä paitsi yhtäältä, ettei oikeushenkilöiden autonomian periaate ole poikkeukseton vaan se on olemassa jäsenvaltioiden oikeusjärjestyksissä ja kansainvälisestäikin⁶⁰ rinta rinnan konsernin muodostaman taloudellisen kokonaisuuden ajatuksen kanssa, ja toisaalta, että on olemassa lukuisia teorioita, jotka perustuvat oikeushenkilöllisyyden sivuuttamiseen sitä varten, että yritysryhmittymän osien voidaan katsoa olevan ”yritysvastuussa”, ja koulukuntia, jotka puolustavat painokkaasti sitä, että vastuuta konsernien sisällä ei rajoitettaisi.⁶¹

3. Taloudellisen kokonaisuuden teoriasta emoyhtiön kilpailunvastaisesta toiminnasta ”alaspäin” tytäryhtiölle kohdentuvaan vastuuseen

48. Taloudellisen kokonaisuuden teoriasta edellä esitetty näkemys merkitsee sitä, että eri yritysten markkinakäyttäytymisen yhteneväisyys ja emoyhtiön ratkaiseva vaikutusvalta eivät niinkään merkitse kahta vaihtoehtoista emoyhtiön vastuun perustaa vaan kahta loogisesti välttämätöntä askelta kilpailunvastaisesta toiminnasta johtuvan vastuun kohdentamisprosessissa.

49. Ensimmäinen askel on todeta, että emoyhtiöllä on ollut ratkaiseva vaikutusvalta tytäryhtiöihinsä nähden. Toinen, tätä seuraava askel on todeta, että kyseessä on yksi taloudellinen kokonaisuus. Ratkaiseva vaikutusvalta on välttämätön edellytys taloudellisen kokonaisuuden olemassaololle eli sille, että kyseessä on funktionaalisesti yksi ainoa yritys.

50. Näitä kahta askelta seuraa vielä kolmas askel: kilpailusääntöjen noudattamista koskevien velvollisuuksien ja niiden tuottamuksellisesta rikkomisesta aiheutuvan vastuun kohdentaminen äsken todetulle, useista erillisistä oikeussubjekteista muodostuvalle yhdelle yrityskokonaisuudelle.

51. Viimeinen askel merkitsee sitä, että vastuu rikkomisesta, johon yritys on syyllistynyt, kohdennetaan konkreettisesti yrityksen muodostaville yksittäisille yksiköille, joiden voidaan niiden oikeushenkilöllisyyden ansiosta katsoa olevan vastuussa ja jotka voidaan velvoittaa vastaamaan tästä johtuvista taloudellisista seuraamuksista.

52. Tässä taloudellisen kokonaisuuden jäsentämismallissa ei ole mitään loogista syytä, jonka vuoksi vastuun kohdentaminen ei voisi tapahtua paitsi ”ylöspäin” (tytäryhtiöltä emoyhtiölle) myös ”alaspäin” (emoyhtiöltä tytäryhtiölle).

53. Vaikka tällaista mahdollisuutta ei toistaiseksi ole oikeuskäytännössä vahvistettu, tähän viittaavia merkkejä voidaan kuitenkin havaita. Eräissä unionin yleisen tuomioistuimen tuomioissa, kuten äskettäin tuomiossa *Biogaran v. komissio*, jonka ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin on maininnut, näytetään viitanneen siihen, että vastuun kohdentaminen alaspäin

⁵⁹ Ks. tuomio 8.5.2013, *Eni v. komissio* (C-508/11 P, EU:C:2013:289, 81 ja 82 kohta).

⁶⁰ Ks. yritysten ihmisoikeusvastuuta koskevaan Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimushankkeeseen liittyvä keskustelu osoitteessa <https://www.littler.com/publication-press/publication/united-nations-further-deliberates-treaty-seeking-impose-corporate>.

⁶¹ Tällaisten suuntausten tarkastelusta ks. Petrin, M. ja Choudhury, B., *Group Company Liability, European Business Organization Law Review*, 2018, s. 771–.

olisi mahdollista taloudellisen kokonaisuuden käsitteen valossa.⁶² Tuomiossa Biogaran, josta tehty valitus on parhaillaan vireillä unionin tuomioistuimessa,⁶³ unionin yleinen tuomioistuin katsoi muun muassa, että komissio saattoi pitää tytär- ja emoyhtiötä yhteisvastuullisina riidanalaisesta rikkomisesta, joka oli johtunut osittain tytär- ja osittain emoyhtiön toiminnasta, vaikka tytär-yhtiö väittikin olleensa tietämätön emoyhtiön toiminnasta.⁶⁴ Unionin yleinen tuomioistuin katsoi, että yhteisvastuu oli perusteltu, koska kummankin yhtiön toiminta oli myötävaikuttanut rikkomisen toteuttamiseen,⁶⁵ ja että vaikka katsottaisiin, että saattaakseen konsernin vastuuseen rikkomisesta komission olisi osoitettava, että tytär-yhtiö tiesi emoyhtiönsä toimista, tämä ei vaikuttaisi taloudellisen kokonaisuuden käsitteeseen.⁶⁶ Unionin yleisen tuomioistuimen mukaan edellytys sille, että erilaiset kilpailusääntöjen vastaiset menettelyt, jotka kokonaisuutena muodostavat kartellin, voidaan lukea yrityksen muodostavien kaikkien jäsenten syyksi, täyttyy, kun yrityksen kukin jäsen on myötävaikuttanut kartellin toteuttamiseen, vaikka vain alisteisella, liittämisellä tai passiivisella tavalla.⁶⁷ On myös kiinnostavaa todeta, että unionin yleinen tuomioistuin totesi, että tällaisessa tilanteessa komissio ei katsonut tytär-yhtiön olevan vastuussa emoyhtiön kilpailunvastaisesta toiminnasta vaan kunkin asianomaisen taloudellisen kokonaisuuden taustalla olevan subjektin tekojen kokonaisuudesta.⁶⁸

4. Edellytykset sille, että tytär-yhtiön voidaan katsoa olevan yhteisvastuussa emoyhtiön kilpailunvastaisesta toiminnasta

54. Minkä edellytysten on täyttyvä, jotta emoyhtiön ja tytär-yhtiön voidaan katsoa olevan yhteisvastuussa emoyhtiön kilpailunvastaisesta toiminnasta?

55. Tähän kysymykseen vastaaminen edellyttää vielä kerran viittaamista yrityksen funktionaaliseen käsitteeseen, jossa yritys koostuu oikeudellisesti erillisistä henkilöistä, jotka toimivat yhteneväisesti markkinoilla, joilla ne käyttäytyvät yhtenä ainoana taloudellisena toimijana.

⁶² Tuomio 12.12.2018 (T-677/14, EU:T:2018:910; jäljempänä tuomio Biogaran). Ks. myös tuomio 11.3.1999, Unimétal v. komissio (T-145/94, EU:T:1999:49, 601–606 kohta), jossa unionin yleinen tuomioistuin piti perusteltuna sitä, että tytär-yhtiölle määrättyä sakkoa korotettiin emoyhtiön toiminnan perusteella (tapauksessa tytär-yhtiön katsottiin olleen rikkomisten päätekiä ja pääasiallinen hyödynsaaja). Vastaava kanta on ilmaistu eräissä seuraamuksia koskeissa unionin yleisen tuomioistuimen ja unionin tuomioistuimen ratkaisuissa, joissa on pidetty mahdollisena sitä, että tytär-yhtiö on vastuussa toisen, samaan konserniin kuuluvan tytär-yhtiön menneestä kilpailunvastaisesta toiminnasta, josta konsernin emoyhtiön olisi taloudellisen kokonaisuuden käsitteen nojalla voitu katsoa olevan yhteisvastuussa; ks. tuomio 30.9.2003, Michelin v. komissio (T-203/01, EU:T:2003:250, 290 kohta) ja tuomio 5.3.2015, komissio v. Eni ja Versalis sekä Eni v. komissio (C-93/13 P ja C-123/13 P, EU:C:2015:150, 92 kohta).

⁶³ Asia C-207/19 P.

⁶⁴ Ks. tuomio Biogaran, 217 kohta. Tuomion 218 kohdassa unionin yleinen tuomioistuin täsmensi, että jos on mahdollista katsoa, että emoyhtiö on vastuussa rikkomisesta, johon sen tytär-yhtiö on syyllistynyt, ja näin ollen katsoa, että kyseiset kaksi yhtiötä ovat yhteisvastuussa niiden muodostaman yrityksen rikkomisesta yksilöllisen vastuun periaatetta loukkaamatta, näin on sitäkin suuremmalla syyllä myös, kun emoyhtiön ja sen tytär-yhtiön muodostaman taloudellisen kokonaisuuden rikkominen perustuu kyseisten kahden yhtiön toiminnan yhteensovittamiseen.

⁶⁵ Ks. tuomio Biogaran, 220 kohta. Tapauksessa oli kyse yhtäältä kielletystä sovintosopimuksesta, jonka osapuolina olivat emoyhtiö (lääkekonsernin holding-yhtiö) ja rinnakkaislääkkeitä valmistava yhtiö ja jolla sovittiin sellaisen rinnakkaislääkkeen valmistamisen ja kaupan pitämisen estämisestä, jota ensin mainittu yhtiö piti hallussaan olevan patentin vastaisena, ja toisaalta tytär-yhtiön ja saman kolmannen yhtiön välisestä sopimuksesta, joka koski sitä, että viimeksi mainittu luovuttaisi kolmen tuotteen asiakirja-aineistot ja tietyn lääkkeen markkinoille saattamista koskevan luvan tiettyä rahasummaa vastaan. Komissio katsoi viimeksi mainitun sopimuksen olleen lisäkannustin, jolla pyrittiin vakuuttamaan kolmas yhtiö siitä, että sen tulisi luopua patentin vastaisena pidetyn rinnakkaislääkkeen valmistuksesta. Huomautan lisäksi, ettei tytär-yhtiö toiminut sen lääkkeen, jota lääkekonserni piti kaupan asianomaisen patentin nojalla, markkinoilla.

⁶⁶ Ks. tuomio Biogaran, 225 kohta.

⁶⁷ Ks. tuomio Biogaran, 225 kohta.

⁶⁸ Ks. tuomio Biogaran 209, 222 ja 227 kohta.

56. Kun tarkoituksena on todeta tällainen markkinakäyttäytymisen yhteneväisyys siinä tarkoituksessa, että emoyhtiön voidaan katsoa olevan vastuussa tytäryhtiöiden kilpailunvastaisesta toiminnasta, ainoa merkityksellinen seikka on se, onko emoyhtiö käyttänyt ratkaisevaa vaikutusvaltaa tytäryhtiönsä liiketoimintapolitiikkaan. Jos sen sijaan tarkoituksena on katsoa, että tytäryhtiöt ovat vastuussa emoyhtiön kilpailunvastaisesta toiminnasta (tai oikeammin katsoa, että tästä toiminnasta on vastuussa se taloudellinen kokonaisuus, jonka osia tytäryhtiöt ovat, ja todeta niiden olevan tästä toiminnasta yhteisvastuussa), on lisäksi välttämätöntä, että tytäryhtiöt ovat osallistuneet sen emoyhtiön johtaman yrityksen liiketoimintaan, joka on käytännössä syyllistynyt rikkomiseen.

57. Toisin sanoen siinä tapauksessa, että vastuu kohdentuu ylöspäin eli tytäryhtiöt ovat toimineet kilpailunvastaisesti emoyhtiön yleisen vaikutusvallan puitteissa, tämä vaikutusvalta on riittävä seikka sekä taloudellisen kokonaisuuden toteamiseksi että emoyhtiön yhteisvastuun perusteeksi. Päinvastaisessa tapauksessa eli silloin, kun vastuu kohdentuu alaspäin ja rikkomiseen on syyllistynyt emoyhtiö, liiketoiminnan yhteisyys on seurausta – paitsi emoyhtiön käyttämästä ratkaisevasta vaikutusvallasta – myös siitä, että tytäryhtiön toiminta on jollakin tavalla välttämätöntä kilpailunvastaisen toiminnan toteuttamiseksi (esimerkiksi siksi, että tytäryhtiö myy kartellin kohteena olevaa tuotetta).⁶⁹ Koska funktionaalinen käsite yrityksestä taloudellisena kokonaisuutena koskee usean eri oikeushenkilön konkreettista markkinakäyttäytymistä, käsitteen tarkat rajat on määritettävä nimenomaan suhteessa siihen liiketoimintaan, jota nämä yritykset harjoittavat, ja asemaan, joka niillä konsernin sisällä on: yhtäältä emoyhtiön käyttämä ratkaiseva vaikutusvalta ja toisaalta tytäryhtiön tai tytäryhtiöiden kilpailunvastaisen toiminnan toteuttamista varten objektiivisesti katsottuna välttämätön toiminta.

58. Jos siis tytäryhtiö – siinäkin tapauksessa, että emoyhtiö omistaa sen kokonaan tai lähes kokonaan – harjoittaa toimintaa, joka ei kuulu siihen toimialaan, jolla sen omistava yhtiö on harjoittanut kilpailunvastaista toimintaa, tilanne ei kuulu yrityksen ”funktionaalisen” käsitteen piiriin, mistä seuraa, ettei se voi olla yhteisvastuussa viimeksi mainitun yhtiön kilpailunvastaisesta toiminnasta.

59. Perusteet, joiden täytyessä tällainen vastuu voidaan todeta, eroavat siis niistä, joiden täytyessä emoyhtiön voidaan katsoa olevan vastuussa tytäryhtiöiden tekemistä rikkomisista. Seikat, jotka eivät ole olennaisia ensimmäisessä tapauksessa, voivat olla sitä jälkimmäisessä tapauksessa. Onkin esimerkiksi niin, että vaikka oikeuskäytännössä ei ylöspäin kohdentuvan vastuun toteamiseksi pidetä välttämättömänä sen toteen näyttämistä, että emoyhtiö vaikuttaisi tytäryhtiön politiikkaan nimenomaisesti sillä toimialalla, jota rikkominen koskee, niin päinvastoin alaspäin kohdentuvan vastuun toteamiseksi on ratkaisevaa, että tytäryhtiö toimii samalla toimialalla kuin jolla emoyhtiön kilpailunvastainen toiminta on tapahtunut ja että tytäryhtiö on markkinakäyttäytymisellään mahdollistanut rikkomisen vaikutusten toteutumisen.⁷⁰

⁶⁹ Vastaavaan ratkaisuun ovat päätyneet eräät brittiläiset tuomioistuimet, ks. mm. Roche Products Ltd. & Ors v. Provimi Ltd [2003] EWHC 961 (Comm) (2.5.2003) (<http://www.bailii.org/ew/cases/EWHC/Comm/2003/961.html>, 25–35 kohta); Cooper Tire & Rubber Co & Ors v. Shell Chemicals UK Ltd & Ors [2009] EWHC 2609 (Comm) (27.10.2009) (<http://www.bailii.org/ew/cases/EWHC/Comm/2009/2609.html>, 48–65 kohta); Vattenfall AB and Others v. Prysmian SpA [2018] EWHC 1694 (Ch D); Media-Saturn Holding GmbH & Ors v Toshiba Information Systems (UK) Ltd & Ors [2019] EWHC 1095 (Ch) (2.5.2019) (<http://www.bailii.org/ew/cases/EWHC/Ch/2019/1095.html>, 129–155 kohta). Unionin tuomioistuin kehottikin asianosaisia ja muita perussäännön 23 artiklassa tarkoitettuja osapuolia, joilla oli mahdollisuus esittää huomautuksia unionin tuomioistuimessa käydyssä menettelyssä, kiinnittämään huomiota näihin tuomioihin.

⁷⁰ Ks. esim. tuomio 13.7.2011, Eni v. komissio (T-39/07, EU:T:2011:356, 97 kohta).

5. Yksityisoikeudellisen täytäntöönpanon yhteydessä esitetyn tulkinnan laajentaminen

60. Unionin kilpailusääntöjen rikkomisesta johtuvat vahingonkorvauskanteet muodostavat olennaisen osan kyseisten sääntöjen täytäntöönpanojärjestelmää.⁷¹

61. Unionin tuomioistuimen vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan jokaiselle kuuluvalla oikeudella vaatia korvausta SEUT 101 artiklassa kielletystä kartellista tai menettelytavasta aiheutuneesta vahingosta varmistetaan kyseisen artiklan täysi tehokkuus ja erityisesti kyseisen artiklan 1 kohdassa vahvistetun kiellon tehokas vaikutus.⁷² Tämä oikeus parantaa näet unionin kilpailusääntöjen toimivuutta ja on omiaan vähentämään sellaisten usein peiteltyjen sopimusten tai menettelytapojen houkuttelevuutta, jotka voivat rajoittaa tai vääristää kilpailua, ja sillä edistetään siten toimivan kilpailun ylläpitämistä unionissa.⁷³

62. Vaikka unionin tuomioistuin on myöntänyt, että ellei unioni ole antanut asiaa koskevia säännöksiä, kunkin jäsenvaltion sisäisessä oikeusjärjestyksessä on annettava tarkemmat säännöt, joiden mukaisesti käytetään oikeutta vaatia korvausta SEUT 101 artiklassa kielletystä kartellista tai menettelytavasta aiheutuneesta vahingosta, edellyttäen kuitenkin, että vastaavuusperiaatetta ja tehokkuusperiaatetta noudatetaan, se on kuitenkin täsmentänyt, että kysymystä sen yksikön määrittämisestä, jonka on korvattava SEUT 101 artiklan rikkomisesta aiheutunut vahinko, säännellään kuitenkin suoraan unionin oikeudessa.⁷⁴

63. Tuomiossa Skanska unionin tuomioistuin tuomioon Akzo viitaten totesi, että yrityksen funktionaalinen käsite on sama sekä julkisoikeudellisessa että yksityisoikeudellisessa täytäntöönpanossa ja että sillä tarkoitetaan taloudellista kokonaisuutta, vaikka oikeudellisesti taloudellisen kokonaisuuden muodostaisikin useampi kuin yksi luonnollinen henkilö tai oikeushenkilö.⁷⁵

64. Unionin tuomioistuin täsmensi myös, hyläten komission esittämät argumentit, että koska vastuu unionin kilpailusääntöjen rikkomisista aiheutuneesta vahingosta on yksilöllistä, yrityksen, joka on rikkonut kyseisiä sääntöjä, on vastattava rikkomisesta aiheutuneesta vahingosta, ja että näin ollen ”yksikköinä, joiden on korvattava SEUT 101 artiklassa kielletystä kartellista tai menettelytavasta aiheutunut vahinko, ovat juuri ne kyseisessä määräyksessä tarkoitetut yritykset, jotka ovat osallistuneet tähän kartelliin tai menettelytapaan”.⁷⁶

65. Tämän parallelismin perusteella unionin tuomioistuin tuomiossa Skanska ulotti niin sanotun ”taloudellisen jatkuvuuden” teorian, joka on oikeuskäytännössä jo hyväksytty julkisoikeudellisen täytäntöönpanon yhteydessä, myös yksityisoikeuden alaan, nimittäin kartellikiellon rikkomisesta johtuviin vahingonkorvauskanteisiin. Kyseisen teorian mukaan silloin, jos tällaiseen rikkomiseen syyllistynyttä yksikköä on muutettu oikeudellisesti tai organisatorisesti, tästä muutoksesta ei

⁷¹ Tuomio 14.3.2019, Skanska Industrial Solutions ym. (C-724/17, EU:C:2019:204, 45 kohta; jäljempänä tuomio Skanska).

⁷² Tuomio Skanska, 25, 26 ja 43 kohta; ks. myös tuomio 5.6.2014, Kone ym. (C-557/12, EU:C:2014:1317, 21 ja 22 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

⁷³ Tuomio Skanska, 44 kohta; ks. myös tuomio 5.6.2014, Kone ym. (C-557/12, EU:C:2014:1317, 23 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

⁷⁴ Ks. tuomio Skanska, 27 ja 28 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen.

⁷⁵ Ks. tuomio Skanska, 29, 30, 36, 37 ja 47 kohta.

⁷⁶ Ks. tuomio Skanska, 31 ja 32 kohta.

välttämättä seuraa, että syntyy uusi yritys, joka on vapautettu edellisen yksikön kilpailusääntöjen vastaista menettelyä koskevasta vastuusta, jos kyseinen yksikkö ja uusi yksikkö ovat taloudelliselta kannalta samat.⁷⁷

66. Saman parallelismin perusteella katson, että se taloudellisen kokonaisuuden käsitteen ulottuvuus, johon olen tässä ratkaisuehdotuksessa päätenyt, pätee paitsi silloin, kun komissio määrittää kilpailusääntöjen rikkomisesta vastuussa olevan yrityksen rajat ja ne oikeussubjektit, jotka näiden rajojen sisällä ovat yhteisvastuussa määrätyistä seuraamuksista, myös silloin, kun yksityiset, jotka ovat kärsineet vahinkoa kilpailuoikeudellisesti ymmärretyn yrityksen kilpailunvastaisesta toiminnasta, nostavat yksityisoikeudellisen vahingonkorvauskanteen. Kun on määritetty sen taloudellisen kokonaisuuden rajat, joka kilpailuoikeuden mukaisesti on rikkomisesta vastuussa oleva yritys, asianosaiset voivat näin ollen valita, mihin kyseisen kokonaisuuden osan muodostavaan oikeushenkilöön ne kohdistavat vahingonkorvauskanteensa.

67. Kuten unionin tuomioistuin on todennut, yksityisoikeudellinen ja julkisoikeudellinen täytäntöönpano ovat molemmat välttämättömiä välineitä kilpailuoikeuden rikkomista koskevan seuraamuspolitiikan tehokkuuden vahvistamiseksi. Tästä näkökulmasta ensin mainitulla ei tavoitella ainoastaan yksityisten etujen toteuttamiseen tähtävää korvaamisen päämäärää, vaan sillä on myös ennaltaehkäisevä vaikutus, joka myötävaikuttaa kilpailun suojaamisen taustalla olevien yleisen edun päämäärien saavuttamiseen. Kun niiden henkilöiden määrä kasvaa, jotka voivat vaatia korvausta kilpailurikkomuksesta aiheutuvasta vahingosta, myös kilpailuoikeuden rikkomista koskeva ennaltaehkäisevä vaikutus kasvaa; tämä on unionin kilpailuoikeuden tavoitteiden saavuttamisen kannalta erittäin merkittävää.⁷⁸ Vastaavasti mitä enemmän poistetaan käytännön esteitä sen tieltä, että kilpailusääntöjen rikkomisen vuoksi vahinkoa kärsineet tahot voivat nostaa vahingonkorvauskanteen, sitä vahvempi mainittu ennaltaehkäisevä vaikutus on.

68. Pääasiassa kyseessä olevan kaltaisessa tilanteessa se, että yksityisen tahon sallitaan nostaa kanne sitä tytäryhtiötä vastaan, jonka kanssa sillä on ollut välitön tai välillinen liikesuhde, saadaksesen korvausta vahingoista, jotka se on kärsinyt niiden vaikutusten johdosta, jotka emoyhtiön kilpailunvastaisella toiminnalla on kyseiseen liikesuhteeseen ollut, palvelee tätä kahtalaista tehtävää helpottamalla vahingonkorvauskanteen nostamista tilanteessa, jossa emoyhtiöllä – toisin kuin tytäryhtiöllä – on kotipaikka muussa kuin vahinkoa kärsineen tahon kotimaassa. Vaikka nimittäin onkin niin, kuten MBTE on aivan oikein korostanut, että asetuksen 1215/2012 7 artiklan 2 kohdan mukaisesti kilpailusääntöjen rikkomisen uhrilla on joka tapauksessa mahdollisuus haastaa rikkomisen tekijä oikeuteen sen paikkakunnan tuomioistuimessa, missä vahinko sattui – toisin sanoen pääasiassa kyseessä olevan kaltaisessa tilanteessa sen paikkakunnan tuomioistuimessa, jossa markkinahintoja vääristeltiin tavalla, josta uhri väittää itselleen aiheutuneen vahinkoa –,⁷⁹ myöntämällä uhrille mahdollisuus nostaa kanne omaan jäsenvaltioonsa sijoittautunutta tytäryhtiötä vastaan vältetään käytännön hankaluudet, joita liittyy haasteen tiedoksiantoon ulkomailla ja mahdollisen langettavan tuomion täytäntöönpanoon. Jos asiaa tarkastellaan aineellisoikeudelliselta eikä pelkästään prosessuaaliselta

⁷⁷ Ks. tuomio Skanska, 38–40 kohta, jossa unionin tuomioistuin viittaa 11.12.2007 annettuun tuomioon ETI ym. (C-280/06, EU:C:2007:775, 42 kohta), 5.12.2013 annettuun tuomioon SNIA/Commissione (C-448/11 P, ei julkaistu, EU:C:2013:801, 22 kohta) ja 18.12.2014 annettuun tuomioon komissio v. Parker Hannifin Manufacturing ja Parker-Hannifin (C-434/13 P, (EU:C:2014:2456, 40 kohta).

⁷⁸ Vahingonkorvauskanteiden ennaltaehkäisevän vaikutuksen merkityksestä ks. julkisasiamies Wahlin ratkaisuehdotus Skanska Industrial Solutions ym. (C-724/17, EU:C:2019:100, 46–50 kohta).

⁷⁹ Ks. tuomio 29.7.2019, Tibor-Trans (C-451/18, EU:C:2019:635, 37 kohta). Kyseisessä tuomiossa unionin tuomioistuin vaikuttaa sivuuttaneen forum actoris -kriteerin, jonka se aiemmin oli vahvistanut tuomiossa 21.5.2015, CDC Hydrogen Peroxide (C-352/13, EU:C:2015:335, 56 kohta).

kannalta, on lisäksi todettava, että kun vahinkoa kärsineelle taholle annetaan mahdollisuus valita, mitä yhtiötä vastaan kanne nostetaan, sen mahdollisuudet saada vahingonkorvausvaatimuksensa täysimääräisesti toteutettua kasvavat.

69. Vielä on otettava kantaa MBTE:n unionin tuomioistuimessa esittämässään huomautuksissa ensisijaisesti esittämään väitteeseen, jonka mukaan pääasiassa kyseessä olevan kaltaisissa olosuhteissa, joissa vahingonkorvauskanne on luonteeltaan puhtaasti seurannaiskanne (follow-on), kansallinen tuomioistuin ei voi poiketa siitä, miten rikkomiseen syyllistynyt yritys on komission päätöksessä määritelty, rikkomatta asetuksen N:o 1/2003 16 artiklan 1 kohtaa, jonka mukaan ”kun kansalliset tuomioistuimet antavat ratkaisuja [SEUT 101 tai SEUT 102] artiklan nojalla sopimuksista, päätöksistä tai menettelytavoista, joista komissio on jo tehnyt päätöksen, ne eivät voi tehdä päätöksiä, jotka olisivat ristiriidassa komission tekemän päätöksen kanssa”.

6. Asetuksen N:o 1/2003 16 artiklan 1 kohdan noudattaminen seurannaiskanteiden tyyppisten vahingonkorvauskanteiden yhteydessä

70. MBTE esittää, että koska Sumalin nostama vahingonkorvauskanne perustuu yksinomaan vuoden 2016 päätökseen ja koska kyseisessä päätöksessä rikkomisesta vastuullisena tahona pidettiin ainoastaan Daimleria, tuomioistuimen päätös, jossa MBTE:n katsottaisiin olevan vastuussa samasta rikkomisesta, perustuisi välttämättä yrityksen käsitteeseen, joka poikkeaisi komission omaksumasta käsitteestä ja olisi siten ristiriidassa vuoden 2016 päätöksen kanssa.

71. Totean heti, että oikeuskäytäntö, johon Espanjan hallitus tältä osin on unionin tuomioistuimessa esittämässään huomautuksissa viitannut ja joka koskee unionin oikeuden ja kansallisen kilpailuoikeuden rinnakkaista soveltamista,⁸⁰ ei minusta vaikuta merkitykselliseltä nyt tarkasteltavassa tapauksessa, koska pääasiassa kyseessä olevassa tilanteessa ei ole kyse kansallisen kilpailuoikeuden soveltamisesta vaan SEUT 101 artiklan rikkomisesta aiheutuneen vahingon korvaamisesta vastuussa olevien tahojen määrittämisestä, ja kuten edellä on jo todettu,⁸¹ tästä toimenpiteestä säädetään suoraan unionin oikeudessa.

72. Edellä on jo muistutettu, että unionin tuomioistuimen oikeuskäytännön nojalla unionin kilpailuoikeuden rikkomisesta, josta yksilöllisen vastuun periaatteen mukaisesti vastaa taloudellinen kokonaisuus, on luettava yksiselitteisesti sen oikeushenkilön syyksi, jolle sakot mahdollisesti määrätään, ja väitetiedoksianto on osoitettava tälle oikeushenkilölle.⁸² Tältä osin unionin tuomioistuin on täsmentänyt, että asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan a alakohdassa tai oikeuskäytännössä ei kummassakaan ole määritelty sitä oikeushenkilöä tai luonnollista henkilöä, jota komission on pidettävä vastuullisena kilpailusääntöjen rikkomisesta ja jolle komission on langetettava seuraamus määräämällä sakko.⁸³

⁸⁰ Espanjan hallitus viittaa 3.4.2019 annettuun tuomioon Powszechny Zakład Ubezpieczeń na Życie (C-617/17, EU:C:2019:283, 25 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

⁸¹ Ks. tämän ratkaisuehdotuksen 62 kohta.

⁸² Ks. tuomio Akzo, 57 kohta.

⁸³ Ks. tuomio 27.4.2017, Akzo Nobel ym. v. komissio (C-516/15 P, EU:C:2017:314, 51 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

73. Tästä seuraa, että komissiolla on tältä osin huomattavaa harkintavaltaa⁸⁴ ja että sen itsensä tehtävänä on ratkaista – lähinnä prosessiekonomiaan liittyviin vaatimuksiin tai komission käytettävissä olevaan näyttöön perustuvien käytännön syiden nojalla –, mille yrityksen muodostavista oikeushenkilöistä väitetiedoksianto ja seuraamuksen määräämistä koskeva päätös osoitetaan. Tämä ratkaisu ei itsessään eksplisiittisesti eikä implisiittisesti merkitse sitä, että niiden oikeussubjektien, jolle seuraamusta ei määrätä mutta jotka kuitenkin kuuluvat rikkomisen toteuttaneeseen taloudelliseen kokonaisuuteen, todettaisiin olevan syyttömiä.

74. Edellä esitetystä käy ilmi, että – toisin kuin MBTE väittää – kansallinen tuomioistuin voi asetuksen N:o 1/2003 16 artiklan 1 kohdassa tarkoitetun kiellon estämättä todeta unionin kilpailusääntöjen rikkomisesta aiheutuneista vahingoista vastuulliseksi sellaisen oikeushenkilön, jolle päätöstä, jolla komissio on asianomaisten rikkomisen todennut ja jolla se on määrännyt siitä seuraamuksia, ei suoranaisesti ole osoitettu; tämä edellyttää kuitenkin sitä, että edellytykset sille, että asianomaista oikeushenkilöä voidaan pitää kyseisen päätöksen adressaatin tai adressaattien kanssa yhteisvastuullisena, täyttyvät.

75. Tämä johtopäätös ei ole ristiriidassa sen seikan kanssa, että vuoden 2016 päätöksessä komissio nimesi rikkomisesta vastuulliseksi ”yritykseksi” ainoastaan Daimlerin. Tämä nimeäminen noudattaa johdonmukaisesti komission linjaa, jonka mukaan se syyttää sellaisesta kilpailunvastaisesta toiminnasta, johon emoyhtiö on suoraan syyllistynyt, ainoastaan emoyhtiötä ja määrää seuraamuksia ainoastaan sille; mutta kuten edellä todettiin, tämä ei sulje pois sitä, että rikkomisesta aiheutuneesta vahingosta voidaan katsoa vastuullisiksi myös muut samaan konserniin kuuluvat yritykset, jos ne muodostavat yhden taloudellisen kokonaisuuden sen yhtiön kanssa, jolle seuraamuksia määrättiin.

76. Lopuksi on hylättävä MBTE:n väite, jonka mukaan se, että kilpailusääntöjen rikkomisesta johtuvista vahingoista vastuulliseksi katsotaan eri oikeushenkilö kuin se, jolle vahingonkorvauskanteen perusteena oleva komission päätös on osoitettu, on ristiriidassa tuomion Skanska 47 kohdan kanssa, jossa unionin tuomioistuin totesi, että SEUT 101 artiklassa tarkoitetulla yrityksen käsitteellä ”ei voi olla eri ulottuvuutta siinä asiayhteydessä, jossa komissio määrää sakkoja asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan nojalla, ja siinä asiayhteydessä, jossa on kyse unionin kilpailusääntöjen rikkomisesta johtuvista vahingonkorvauskanteista”. Tältä osin on riittävää todeta, että kyseisessä kohdassa unionin tuomioistuin viittasi yleisesti yrityksen käsitteelle annettavaan tulkintaan, joka ei voi olla erilainen julkisoikeudellisessa ja yksityisoikeudellisessa täytäntöönpanossa – ei siis siihen, miten komissio kyseistä käsitettä konkreettisessa tapauksessa soveltaa. Näin ollen, kuten sitä paitsi komissio itsekin myöntää unionin tuomioistuimen unionin tuomioistuimen prosessinjohtotoimena esittämiin kirjallisiin kysymyksiin antamassaan vastauksessa, kansallisen tuomioistuimen mahdollisuutta todeta tytäryhtiön olevan vastuussa vahingoista ei sulje pois pelkästään se, että päätöksessä, jolla komissio on todennut rikkomisen, kyseiselle yhtiölle ei ole määrätty hallinnollista seuraamusta.

⁸⁴ Ks. vastaavasti tuomio 11.7.2013, Team Relocations ym. v. komissio (C-444/11 P, ei julkaistu, EU:C:2013:464, 159 ja 160 kohta). Komissio voi näin ollen päättää, että se ulottaa vastuun rikkomisesta paitsi kilpailunvastaiseen toimintaan suoranaisesti osallistuneen yhtiön lisäksi myös emoyhtiöön, mutta se ei ole velvollinen tekemään näin; ks. tuomio 16.6.2011, Team Relocations v. komissio (T-204/08 ja T-212/08, EU:T:2011:286, 156 kohta), joka on sittemmin vahvistettu 11.7.2013 annetulla tuomiolla Team Relocations ym. v. komissio (C-444/11 P, ei julkaistu, EU:C:2013:464, 161 kohta).

7. Kolmea ensimmäistä ennakkoratkaisukysymystä koskevat päätelmät

77. Edellä esitetyillä perusteilla ehdotan, että unionin tuomioistuin vastaa kolmeen ensimmäiseen ennakkoratkaisukysymykseen, että pääasiassa kyseessä olevan kaltaisen vahingonkorvauskanteen yhteydessä yhtiön voidaan katsoa olevan vastuussa vahingosta, joka on aiheutunut SEUT 101 artiklan rikkomisesta, josta komissio on määrännyt seuraamuksia ainoastaan tässä yhtiössä määräysvaltaa käyttävälle yhtiölle, kun on näytetty toteen yhtäältä, että kyseiset yritykset muodostivat niitä yhdistävien taloudellisten, organisatoristen ja oikeudellisten siteiden perusteella rikkomisen tekoaikaan taloudellisen kokonaisuuden, ja toisaalta, että tytäryhtiön toiminta niillä markkinoilla, joihin emoyhtiön kielletty toiminta on kohdistunut, on olennaisesti myötävaikuttanut kyseisellä toiminnalla tavoitellun päämäärän saavuttamiseen ja rikkomisen vaikutusten toteutumiseen.

III Ratkaisuehdotus

78. Kaiken edellä esitetyn perusteella ehdotan, että unionin tuomioistuin jättää tutkimatta Audiencia provincial de Barcelonan neljännen ennakkoratkaisukysymyksen ja vastaa kolmeen ensimmäiseen ennakkoratkaisukysymykseen seuraavasti:

SEUT 101 artiklaa on tulkittava siten, että pääasiassa kyseessä olevan kaltaisen vahingonkorvauskanteen yhteydessä yhtiön voidaan katsoa olevan vastuussa vahingosta, joka on aiheutunut kyseisen artiklan rikkomisesta, josta komissio on määrännyt seuraamuksia ainoastaan tässä yhtiössä määräysvaltaa käyttävälle yhtiölle, kun on näytetty toteen yhtäältä, että kyseiset yritykset muodostivat niitä yhdistävien taloudellisten, organisatoristen ja oikeudellisten siteiden perusteella rikkomisen tekoaikaan taloudellisen kokonaisuuden, ja toisaalta, että tytäryhtiön toiminta niillä markkinoilla, joihin emoyhtiön kielletty toiminta on kohdistunut, on olennaisesti myötävaikuttanut kyseisellä toiminnalla tavoitellun päämäärän saavuttamiseen ja rikkomisen vaikutusten toteutumiseen.